КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА Ч. 10.
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ. ЖОВТЕНЬ 1932.
CO-OPERATIVE REPUBLIK
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW — LWIW POLAND РІЧНИК V.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

ЯК ТО ДОБРЕ ЧАСОМ — НЕ БУТИ ВПЕРТИМ!

Перед приблизно роком вся економічна преса розписувалася доволі широко про нечуваний застій в гарбарському промислі, який в наслідок того, як повідомляли, був близький повної катастрофи. Сьогодня господарські бюлетені повідомляють, що той самий гарбарський промисл є в доброму ході (хоч деякі підприємства й підпали ліквідації — то їх виробництво перебрали на себе другі).

Поверховний погляд на справу може декого привести до поспішних висновків, що, мовляв, радуйтеся люде, настають кращі часи, появляються перші ластівки поправи положення, надлітає Ноєвий голуб з зеленою галузкою в роті. Та такому висновкові перечать факти дальшого застою в інших ділянках промислу.

Загадку розвязує перший погляд на табличку цін. Розгортаємо „Wiadomości Statystyczne" з перед року-двох, от прим. з грудня 1930 р. і читаємо: „шкіра на підошви, гуртова ціна зл. 6.50 за 1 кґ." Тепер заглядаємо у тіж „Вядомісці" з останніх місяців і читаємо: „шкіра на підошви" зл. 3.90. Значна знижка цін — очевидно спричинена загрожуючим повним розвалом гарбарського виробництва! Ця знижка вратувала промисл; очевидно зменшилися вигляди на хвилеві надзвичайні зиски, але в цілости знижені ціни вратували збут, бо населення дістало можливість купувати обуву.

Цей випадок з економіки Польщі може перейти до історії народнього господарства і до підручників політичної економії, як клясичний примір. Він розбиває усі арґументи оборонців цінової політики картелів і монополів, що, мовляв, не можна опустити цін, бо тоді мала нинішна консумція й обороти не покриють коштів удержання підприємств та доведуть до банкроцтва промислу. Якраз навпаки! Твердошийна політика картелів веде до повного виснаження як ринку й кишені споживачів, так і самого промислу. Нині стоїмо перед фактом дальшого обмеження продукції цукру, завтра почуємо те саме про вугілля, залізо, нафту і т. д. Щойно тепер, коли вже треба було обмежити продукцію цукру, ми почули про (дуже незначну) знижку ціни (20 сот. на 1 кґ.). Чи й інші картелі ждуть теж аж того крайного моменту?*)

В кожному разі варта підчеркнути, що кооперативний погляд на економічні питання, що осуджує політику монопольних цін, ще раз видержав пробу життя, яке підтвердило всі його твердження й висновки.

---

*) Останні відомости вже є того роду, що замість заповідженої $12\frac{1}{2}$ % знижки (20 сот. на 1 кґ), в роздрібній торгівлі у Варшаві устійнено ціну лише 10 сот. нищу, себто $6\frac{1}{4}$ %! Так гора родить миш.

ЩЕ РАЗ НА СТАРУ ТЕМУ.

Акція відборження кооперації не йде легко, як і можна було сподіватися. Спеціяльно тяжко стягаються чисто споживчі борги. Те, що нагромаджувалося довгими роками, не дасться усунути ані за місяць, ані за рік. Завдання тим тяжче, що приходиться його реалізувати за погіршених умов. Коли за кращої конюнктури хтось був у такому положенні, що затягав довги, набираючи товару на борг, то в теперішніх, значно гірших умовах, при сильно зменшених доходах населення, є очевидною річю, що сплата старих довгів є можлива тільки при дуже великому зусиллю волі, і то на обох сторонах, як зі сторони довжника так і кредитодавця. Та не лише волі, бо в даній ситуації навіть велика доза доброї волі не все вистарчить для того, щоби борги були сплачені.

Мусимо напружити творчу ініціятиву всіх чинників в тім напрямі, щоби улекшити боржникам цю сплату, одним словом, так збільшити їх доходи, щоби з них частина могла піти на сплату старих зобовязань.

Ось властива суть питання відборження наших господарсько-споживчих кооператив та їх надбудов. Максимальне напруження волі платити, і разом з тим така розбудова кооперативної діяльности, яка би уможливила членам низових кооператив плачення. Значить — в першій мірі орґанізація збуту хліборобських продутів та розбудова кооперативного виробництва.

Акцію в цих напрямах у нас піднято від двох літ з оживленою енерґією, яку слід привитати. Нема вже нині двох думок про те, яку поміч має наша коп. будова від збуту молока і яєць. Неодин окружний союз найшов тут підтримку серед тяжких нинішних відносин. Тому треба тільки дивуватися, коли є ще союзи, що й досі присипляють справу збуту продуктів, а деякі відволікають її аж до останнього моменту, коли вже їм зачинає бути лячно за своє існування.

Тільки поширення праці та здвоєна активність можуть нас спасти. В цьому напрямку не є зайва й сьогоднішна наша пригадка — бо „краще пізно, як ніколи, — до розуму прийти“.

Може хоч в такому освітленні справа дальшої розбудови нашої кооп. діяльности найде скрізь належний відгомін і своїх реалізаторів. Памятаймо, що на нас лежить відповідальність за долю цілого кооп. руху і то не лиш в сучасному а й в майбутньому! Бо що в громадській роботі раз заломалося, те відтак на ново відбудувати дуже й дуже тяжко.

БРИТІЙСЬКА МИТНА УНІЯ ЗАГРОЖУЄ ЕВРОПІ.

Конференцію в Оттаві (Канада), в якій взяли участь всі доміняльні держави британської імперії супроваджала з увагою вся опінія Европи. Як відомо, вислід цеї конференції заскочив доволі неприємно ті держави, що досі доставляли Анґлії рільничі продукти. Анґлія зобовязалася обложити новими митами ті продукти, яких можуть їй доставляти Канада, Австралія, Ірляндія, Індія та другі частини імперії. Створено великанську митну унію саме на передодні нової міжнародньої господарської конференції, яка моглаб мати успіх тільки тоді, наколиб їй вдалося... обмежити мита у всіх державах! Нічого отже див-

ного, що кооперативний світ приняв ухвали оттавської конференції неприхильно, вважаючи їх не кроком вперед, а навпаки, взад.

Секретар Міжн. Кооп. Союзу Г. Мей (в орґані Союзу) стверджує передовсім, що льозанська конференція, на якій зредуковано квоту німецького довгу, поклала підвалини під господарське й політичне замирення. Поважну роботу зробила теж женевська розбройна конференція. Але оттавський зїзд, замісць продовжати цю роботу, загальмував її. Велика Британія покинула свою дорогу вільної торгівлі, якої держалася 80 літ, що було несподіванкою навіть для найтвердших протекціонерів в усіх краях. Кооперацію цікавить найбільше, чи в наслідок оттавської конференції не прийде до подорожіння коштів прожиття й виробництва. Не може бути сумніву, що станеться одно й друге. Кооператори думають, що корінь лиха лежить в капіталістичній системі, яка стремить лише до добування зисків. Кооперативна програма одинока дає дійсно практичну розвязку справи; вона може забезпечити оправдані господарські потреби населення світу через міжнароднє узгіднення виробництва й споживання та через закінчення митної боротьби.

„The Canadian Co-operator", місячний орґан канадського кооп. союзу висловлює погляд, що міжнароднiя кооперативна конференція всіх країн зумілаб без трудности уреґулювати ті питання, що розглядалися в Оттаві. Орґан твердить, що на конференції переважав вплив великих промисловців, а не властивих виробників і споживачів товарів. Замкнення ринків веде до воєн. Люде, що кермують нашим господ. життям і часописи, що надають тон публичній опінії, цікавляться куди більше зисками на цінах як справедливим заспокоєнням життєвих потреб населення. Якби не те, то світ мігби скоро прийти до вирішення економічних проблєм і турбот.

ПІСЛЯ ШТРЕЗИ — НОВІ ПРОЄКТИ...

Ті орґани польської преси, які робили собі поважні надії на господарську конференцію для справ Середущої Европи — що радила у гарному швайцарському селі Штрезі (над озером Ляґо Маджіоре) — прикро розчарувалися. Коли властивою метою збіднілих держав було: виклопотати на цій конференції кредити від Франції або й інших держав, то цеї ціли не осягнено. Формально найважнішим вислідом конференції є проєкт підняття цін збіжжа з країн середущої й східної Европи. Осягнути цю ціль можна би, на думку конференції, шляхом міжнародньої конвенції. Перша стаття конвенції говорить, що ті держави, які вивозять пшеницю, пашний ячмінь, кукурудзу, жито, броварняний ячмінь і овес — будуть користати з полекш при збуті цих продуктів до означеної висоти, беручи за підставу пересічні цифри вивозу в роках 1929—31. Держави, що довозять збіжжа, мали би скласти фонд, в загальній висоті 75 міл. зол. шв. фр. З цього фонду малиб виплачуватися вивозові премії тим що експортують збіжжа з аґрарних країн сер. і сх. Европи.

Замісць вплачувати гроші до фонду, імпортуюча держава моглаб обовязатися дати пільгу імпортуючим державам в іншій формі (шляхом двосторонніх торгов. умов).

Цілий проєкт передано під розгляд Комісії Студій над справою европейської унії.

ВІДВАЖНИЙ КРОК УРЯДУ ФОН ПАПЕНА.

Уряд фон Папена заскочив европейську опінію надзвичайно сміливим (а коли хочемо, то й ризиковним) зарядженням. В противенстві до відомих „примусових декретів“ уряду Брінінґа, які були вимірені головно проти картелів і високих цін взагалі, декрети Папена йдуть по іншій, значно популярнішій лінії — помогти господарству коштом самої держави.

Основний розпорядок про „податкові бони“ каже, що ті особи й підприємства, що в цьому господ. році заплатять означені роди податку (оборотовий, ґрунтовий і промисловий), одержать на відповідні суми посвідки (бони), якими зможуть платити податки в пізніших роках. Практично це означає, що держава резиґнує з однорічного податкового впливу з названих родів податків. Уряд ризикує такий крок в надії, що до того часу відносини на стільки поправляться, що він зможе мати грошеві впливи з інших джерел. — Бони можна буде продавати як цінні папери і таким чином підприємство, заплативши тепер податок, малоб мимо того цей капітал до обороту.

Ціле зарядження — це спроба оживити господарське життя інекцією кредиту з боку держави; його оцінюють на загальну суму $1^1/_2$ міліярда марок.

Одночасно з цим оголошено преміювання тих підприємств, які пустять в хід свої заведення; притім перевагу дається тим підприємствам, що затруднятимуть робітників не більше (і не менше!) як 40 годин в тижні. Це дуже цікава з соціяльного і орґанізаційного боку спроба рішення проблєми безробіття, в кожнім разі досі не практикована. На ній слідний вплив робітничо-професійних кличів про загальне введення 40 годинного тижня праці, як один з засобів виходу з кризи.

В РІЧНИЦЮ ДЕВАЛЮАЦІЇ ФУНТА ШТЕРЛІНҐІВ.

Рік минає від голосної події, що звернула на себе загальну увагу світа. У вересні 1931 р. анґлійський банк припинив виплату золота за свої банкноти. Яка була цього безпосередня причина: чи свідома політика банку чи просто було це наслідком неспроможности банку подолати всім виплатам у золоті — про це не будемо сперечатися. Є фактом, що скоро по децизії банку наступив спадок курсу фунта на світових біржах, який по деяких ваганнях сюди й туди, стабілізувався більше менше на рівені 30.80—31.10 зл. Зате дуже нас цікавлять наслідки девалюації анґлійського гроша.

Виміну банкнотів на золото („золотий стандарт“) завела Анґлія у 1925 р., привертаючи таким чином стан, що був до війни. Та вже у 1926 г. маємо величезне хвилювання у вугляному промислі, та відомий страйк вуглекопів. Є підозріння, що сталося це в наслідок звишки курсу фунта й подорожіння вугля для закордонних імпортерів. Виходилоб, що золотий стандарт відбився недобре на експорті вугля з Анґлії. Але не тільки в однім вуглянім промислі, а й у інших галузях почався наступ підприємців на знижку платень і оборонна акція працівників — мабуть теж як наслідок ослаблення вивозу товарів за границю. Є у Анґлії тому поважні голоси, які твердять, що в інтересі анґл. народнього господарства було здешевити валюту, відриваючи її від

золотого парітету. Це й сталося 1931 р. — з умисної волі чи ні, в те не входимо.

Але пройшов рік дешевшої валюти, та відносини не покращали. Найкращим цього доказом є введення високих охоронних мит на всі роди товарів, які лиш можуть імпортуватися до Британії та зобовязання, що їх Анґлія дала своїм домініям на оттавській конференції. Зате відірвання фунта від золота внесло в господарське життя момент непевности й недовіря. Це тим більше гальмує господарське життя й підсилює крізу. Сьогодня, в рік по відході від золотого парітету, в Анґлії роздаються голоси за поворотом до золотого стандарту фунта. Не довго ждати, а прийде таке-ж саме розчарування що до успішности заведених охоронних мит. Вони гальмують довіз дешевих харчів й сирівців до краю, тим самим здорожуючи прожиття і посередньо підривають вивіз. Приміром: здержуючи довіз масла, беконів, яєць з Данії, Анґлія тим самим підкошує добробут данського хлібороба, який є поважним консументом анґлійського вугля й ріжних виробів промислу. Таких примірів можна навести більше.

Такими складними дорогами ходить нині господарське життя.

НОВА ХОЛОДІЛЬНЯ „МАСЛОСОЮЗУ".

Дня 1. жовтня ц. р. вітав „Маслосоюз" у своїй домівці й серед своїх нових промислових будинків представників української преси. Члени укр. редакцій оглянули нову механічну холодільню уряджену після сучасних вимог техніки і розраховану на поміщення 10 ваґонів масла у відповідно низькій температурі та новий двоповерховий будинок, куди має перенестися адміністрація установи з дотеперішної домівки на Косцюшка 1. При нагоді тих відвидин провід МС у вичерпуючих рефератах поінформував зібраних про сучасне положення молочарської кооперації, про труднощі на ринку збуту та про те, як мимо тих всіх невзгодин наша молоч. кооперація не звільнює свойого темпа а йде до дальшої розбудови. Добра холодільня — це передумова раціональної консервації й сортування молочарських виробів; добра парова пастеризарня молока це передумова для опанування міського ринку достави свіжого молока. Кошти будови холодільні виносять кругло 8 тисяч долярів, а машинового урядження до неї теж таку суму (разом 16 тис. долярів). В новій домівці М. С. має змогу здійснити ті свої давні замисли, важні особливо тепер, коли закордонні ринки для нас звужуються чимраз більше й більше через дальший спадок цін масла на закордонних ринках. Внутрішня моральна міць якою визначається укр. кооперація взагалі, а в тім числі й молочарська, держить молочного доставця при молочарській кооперативі, чим в значній мірі пояснюється факт, що достава масла в М. С. упала всього на 7.2 проц., тоді як у наших сусідів (за перший піврік 1932 р.) на 50 пр.

ЧИ НЕ ПОРА ВЖЕ І В НАС ЗАСНУВАТИ СОЮЗ ЖІНОК КООПЕРАТОРОК ?

Думаємо, що ґрунт для цеї преважної справи вже досить підготовлений. Як у Львові, так і по більших містах є вже по кілька кооперативно добре освідомлених жінок, які то лектурою, то через особисті зносини увійшли в круг кооперативної ідеольоґії. (Спеціяльно маємо

на увазі учительки Рідної Школи, учасниці Заочного Курсу, влаштованого в минулому році заходом РСУК). Тих кілька десятків жінок моглиб уже стати завязком української „Ліґи Жінок Кооператорок“ — тим більше, що нашій кооперації вже нині поміч з цього боку сталаб дуже у пригоді.

Досвід показує, що боротьба з язвою боргів стає о много легшою, коли вдасться нею зацікавити жіноцтво.

Анґлійська Ліґа Кооператорок вибирає собі на кожний рік якусь одну-дві ударні теми для пропаґанди. Прим. в минулому році такою ударною темою були дві справи: 1) заведення продажі свіжого молока по кооперативах і подача молока дітям у школах, 2) оживлення міжнародніх кооп. звязків та справа світового мира. Пропаґанда жіноцтва принесла вже значні успіхи, спеціяльно „молочна кампанія“; Ліґа дбає зокрема теж про те, щоби молоко школам доставляли кооперативи. — Свої кампанії Ліґа улаштовує пляново, розсилаючи місцевим кружкам належно підготовані реферати згл. референток.

Кожного року відбувається загальний зїзд Ліґи, при участи Кооп. Союзу (який там виконує ролю нашого РСУК). Ліґа улаштовує теж вистави кооперативного виробництва, прогульки на оглядини кооп. фабрик та веде пропаґанду за уодностайнення цін коп. виробів по всіх кооперативах.

Чи не є це справи однаково актуальні і для наших відносин? Чи наша невтомна кооп. пропаґандистка, д. І. Блажкевичева не була вже приневолена занятися при нагоді своїх поїздок подібними питаннями? (Пропаґуючи мило ЦС в многих околицях д. І. Б. стрічалася з фактами, що те мило деякі кооперативи продають навіть по зл. 2.40, тоді як нормальна ціна в роздрібі повинна бути зл. 1.60).

Як дуже анґлійська кооперація цінить працю Жіночої Ліґи та звязок з нею, про це свідчать ті субсидії, що кооперація дає на підтримку її роботи. В останніх роках давали Кооп. Союз і Гуртівня (C. W. S.) по 500 фунтів річно, отже більше як 15.000 зл. Друге тільки давали низові кооперативи. Ліґа має забезпечені чотири місця в Раді К. Союзу і одно місце в заряді Гуртівні.

Останній зїзд Ліґи зібрав 1122 делеґаток від 1023 кружків. Зїзд тривав 4 дні. Крім суто кооперативних справ обговорювалися й політичні; ухвалено прим. домагатися скасування палати льордів, як недемократичного пережитку; зміни твердої політики відносно Індії і под. Варто згадати, що Ліґа в р. 1927 на свойому конґресі ухвалила розвести пропаґанду за продовженням обовязкового шкільного навчання до 16 літ життя та за підпомагання дітей незаможних батьків підчас шкільного навчання і ті вимоги стали тепер законом!

Ті інформації про анґлійський союз жінок кооператорок приводимо для заохоти нашому кооп. жіноцтву і для наслідування хоч у скромних з початку формах.

ТВЕРДИНЯ СВІТОВОЇ КООПЕРАЦІЇ ВИДЕРЖУЄ ПЕРЕМОЖНО ЧАС КРІЗИ.

Гордість світового кооперативного руху, анґлійська споживча кооперація та її гуртівня у Менчестері оповіщує дані про свій стан за 1931 р. В 1927 р. мали всі споживчі кооперативи Анґлії разом обороту 200 міліонів фунтів шт., в 1928 р. було 209 міл., а в 1929 р. 217 міліонів.

В 1930 р. помимо спадку цін обороти задержалися на тій самій висоті, що 1929 р. За 1931 р. є сподівана знижка загальної суми оборотів, виключно з причини сильного спадку цін.

В гуртовій торгівлі взагалі ціни упали значно більше, як у роздрібній. Коли прим. у 1930 р. індекс гуртових цін виказував знижку 12.5 проц., то роздрібні ціни впали в Анґлії всього на 4,3 проц. В 1931 р. був дальший спадок в гурті на 23,7 проц., а в роздрібі тільки на 10,4 проц. (все у порівнанні з 1929 роком). Тому й не диво, що обороти менчестерської торговельної централі спож. кооперації впали, хоч впали не в тій мірі, як ціни. Оборот гуртівні в р. 1930 проти 1929 впав на 4 і пів проц., і на такий самий відсоток в 1931 р. проти 1930. Разом отже 9 проц. спадку оборотів. Спадок дуже незначний, коли взяти на увагу все те, що прийшлося пережити в ці роки приватним торговельним фірмам. Що спадок оборотів не виносить навіть половини того проценту, на який упали гуртові ціни, це є наслідком того, що гуртівня не стояла на місци, а йшла невпинно вперед у розбудові своєї торговельної і виробничої діяльности.

Анґлійський бастіон кооперації видержує блискучо пробу життя.

Ані мови про якісь заломання, захитання чи дезорґанізацію. Правда — це він завдячує головно тому, що в Анґлії свято бережуть засаду Рочделя про не-боргування. Тепер анґлійські кооператори є забезпечені від тих хвилювань, що потрясають кооперацією в деяких країнах, які хотіли бути мудрішими від самого вчителя.

Зле би було, якби анґлійський бастіон не видержав цеї кризи. А коли він це робить, то цей факт є великою моральною опорою для всіх віруючих у спасену міць кооперативної програми.

ТАМ, ДЕ ДОПОМПОВУЮТЬ РЕШТУ НАФТИ...

Бориславський басейн, коли пишемо ці рядки, ще страйкує. Заінтересовані круги бідкаються ізза великих матеріяльних втрат з цього приводу. Кожний, мовляв, день приносить тільки й тільки убутку того прибутку, який мавби місце, а до того ще страту на відсотках від капіталу... Нас не хвилюють ці лементи. Маємо до того сто тисяч ріжних підстав. Раз, що всі ті прибутки чи їх убутки торкаються абсолютно чужих краєві людей, власників акцій бориславських підприємств, які часто й не бачили на очі Борислава, ні того краю, де він лежить, а про місцеве „тубольне населення“ мають уяву приблизну таку, як про мешканців Конґа. Друге тому, що при добуванні нафти добирали так уважно робочі сили, що нині кореспондент „Курєра Львовського“ вважає необхідним аж у трьох місцях свого допису (ч. 257 з 15. вересня) з вдоволенням підкреслити, що робітництво Борислава, це „ludzie, przybywszy z powiatów zachodniej Małopolski“ та що за час своєї праці у Бориславі доробилися тут на стільки, що „zdołali sobie w swych rodzinnych stronach zachodniej Małopolski zbudować domki“... Третє, чому вміємо заховувати зимну кров, читаючи про страти з причини нафтового страйку — це наше тверде пересвідчення, що все одно шкоди ніякісінької нашому краєві нема з того, коли Борислав „стоїть“ так само, як не було йому ніякісінької користи за весь час з того, що Борислав „йшов“, шумів, пищав сиренами шибів і окликами вертачів.

Погляньте хочби на самий зовнішний вигляд тої галицької „Каліфорнії“, яка обдарувала стільки бизнесменів горами золота — гляньте, що ті бизнесмени внесли у місцеву кильтуру, хоч самого свого найблищого оточення! Таж навіть звичайного камінного хідника не має ця „столиця нафтового байсену“, а публіка в дощевій порі тоне в багнюці і тільки на найпараднішій вулиці має змогу випробувати свої скакунські здібности на „хідниках“ з дешевих, часто спорохнявілих дощок, іноді на підбудові з палів на зразок предківських „осель на палях“. А що зроблено для здоровля громадян, для їх виховання, яку опіку дістали бідні, старці й немічні? Про це маєте як найгіршу уяву з першого погляду на місто. Хай про це дасть свідоцтво останній репортаж того самого польського часопису, щоб нам не закинули односторонности:

„Доми — який контраст! На узбіччу скали люксусова палатка, слово модерної досконалости, а тут-же під його ногами якась буда, шатро, притулисько, ліпянка, куча, нора, повна гнилі, нужди, смороду. І там на горі і тут на долині живуть люде. Ці на горі це ті, що працюють в нафті, ті на долині — це потомки тих, що перед „вибухом“ нафти жили в межах Борислава. Автохтони — то нечисленна ґрупа. Кількасот жидів, парусот селян, нині вже міщухів. І ті з жидів і ті з селян тільки немногі доробилися маєтків з „брутта“, більшість зійшла на пси — не вміли використати „нафтові горячки“... Отже кінчають своє існування в норах без дахів, без вікон і дверий, веґетують. Від часу до часу вхоплять якийсь охлап зарібку а позатим „живуть з нужди“.

Так то виглядає Борислав, коли дивитися на нього не через високоекономічні окуляри якоїсь „Ґазети Гандльовей“, або „Польскі Ґосподарчей“. Ось що за „богацтво“ і „культура“ прийшла нам „автохтонам“, нам, що тут були і будемо, хоч по нафті і слухи загинуть! Нафтова горячка прошуміла над Підкарпаттям, витисла з нього що могла, і відійде від нього, як відходиться від пустого джерела.

„Kończymy się — twierdzi stary wiertacz — ot jeszcze trochę wypompują, wyłyżkują, wycisną gazami wyruszają rurami i...“ (Kur. Lwowski ч. 258 з 16. IX. 1932).

В декого можуть родитися сумні думки, в декого навіть мелянхолійні... Та вони ні при чому. Кінчається забава, при якій ми все одно не були. Сучасний страйк це тільки новий доказ, що забава починає натрапляти на перепони. Хто знає — може є навіть в нашому інтересі бажати собі, що ця забава скінчилася скоріше? Іноді найбільшим проклаттям для народу є його природні богацтва, якщо їх не вміє або не може сам використати.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Методи „модерної банковости“.*)

Посідачі дрібного капіталу, якими є в Зборові жидівські адвокати, купці і др. в ріжний спосіб підходять до голодного на кредит селянина, щоби якнайбільше користи витягнути з посіданого капіталу.

*) Редакція „К. Р.“ просить діячів з місць дописувати до „Кооп. Республики“ про місцеві господарські і фінансові відносини, подібно, як зробив це О. М.

Роблять це вони в „законний“ спосіб при помочи кооперативного закона, рівночасно ріжними штучками виминаючи той кооперативний закон.

Працює в Зборові 11 кредитових кооператив, які всі уділюють кредиту для селян з цілого повіту (Крім того в кожнім місточку повіту, як в Поморянах, Залізцях і Озірній існує також по кілька таких кооператив, що працюють в своїх районах).

В числі тих 11 кредитових кооператив є одна українська (Українбанк), одна польсько-русска (каса Стефчика), одна польсько-жидівська (Банк Залічкови) і одна жидівських купців („Kasa dla handlu i przemysłu“), а решта 7 кооператив — жидівських фамілійних.

Кромі Українбанку, якого висота одного уділу виносить 10.— зл., і Каси Стефчика (25.— зл.) всі ті „баночки“ поухвалювали для себе уділи найменше по 100.— зл. з многократною відповідальностю, а декотрі й по 200.— зл.; очевидно уділ у них не мусить бути з гори плачений.

Спекуляція уділами є одним з найкращих для них способів, як оминути кооперативний закон і для себе витягнути користи.

Фамілія, зглядно спільники такого „кооперативного“ баночку ухвалюють собі на загальних зборах, що уділ можна виповісти на один рік перед кінцем ділового року, а в декотрих навіть на півтора року, а підняти уділ можна найскорше по упливі року по Заг. Зборах, що затвердили білянс.

В практиці приходиться одже селянинові чекати найменьше 3 роки, на виплату виповідженого уділу. Беручи під увагу, що при уділюванню позички побирають по 10 проц., а від прольонґати по 2 проц., то назбирається поважна сумка, від якої ніколи не виплачується ніякої дивіденди. При виповідженню є ще одна заковика: виповісти уділ можна тільки цілий, себто треба доповнити, бо уділ в таких баночках ніколи не є повний.

Багато селян отже або резиґнує з того уділу, бо доповнювати це значить знова зазичуватись, або продає одному з фамілії свій уділ за будьякий гріш.

При тім треба взяти також під увагу, що селяни наші, які виключно є клієнтами тих баночків, не мають ніякого вгляду в їх книговодство і позістає тайною для селянина скільки з того, що він заплатить при підняттю, чи при прольонґаті позички йде на уділ, а скільки на відсотки і т. п., бо уділові книжочки в руках селян, це рідкість.

Другим жерелом доходу є побирання на адміністрацію, яку всегда побирається найменьше 50 проц. у відношенню до пібраної квоти на відсотки, а кромі того побирають також якийсь відсоток на т. зв. ріжницю курсу так, що такий кредит числячи утрачений в більшости уділ, законні відсотки, адміністрація і ріжницю курсу виносить у відношенню річнім около 50—60 проц.

В декотрих кооперативах практикується ще так (як наприклад в касі для гандлю і жемьосла та др.), що селянин стати членом не може, а може ним бути лише член жид, а селянин фіґурує яко ручитель, тим самим уділ переходить на власність формально беручого позичку.

Вексль селянських ті баночки ніколи не мають потреби протестувати і з заскарженням чекають нераз й місяцями та тим приучують се-

лян до неточности та деморалізують їх, що некорисно впливає на клієнтелю Украін-банків.

Кромі тих метод ще практикується й така: коли селянин позичає прим. 200 зл., то позичка у декотрих фіґурує на 250 зл , бо кромі уділу, процентів і т. д. стягається на т. зв. примусову ощадність 50 зл., яка очевидно опроцентовується на 6—7 проц., а від неї рівночасно, як від позички, побирається 11 проц. ріжних датків.

Є в Зборові 3-ох жидів адвокатів, які в післявоєнних часах доробились великих маєтків на наших селянах. І в противенстві до наших адвокатів, які свій гріш льокували в недвижимостях, нерентовних звичайно, жиди-адвокати в більшости ніяких недвижимостей не купували, а урядились тепер, в час адвокатського безробіття в той спосіб, що кожний з них є тихим спільником одного з баночків, де має ульоковані свої капітали добре опроцентовані, а рівночасно як синдик примусову клієнтелю, яку скаржить за невикуплені векслі. **О. М.**

В ділянці яйчарства ми є на добрій дорозі.

Стверджує це Г. Драґомір в 18. ч. журналу „Rolnik Ekonomista“ в статті п. з. „Spółdzielczość w handlu jajczarskim za granicą i w Polsce“. Поінформувавши з початку на яких засадах опирається кооперативний збут яєць за границею автор переходить до обговорення ролі окремих коoп. орґанізацій у Польщі в цій ділянці:

„В области торгівлі яйцями відкривається для кооперативних орґанізацій широке поле діяльности і переборення труднощів.

Є в нас іменно неодностайна продукція, а методи скупу, клясифікації та збуту яєць оставляють чимало до бажання. Стандартизаційні приписи, введені урядом, не осягнули вповні своєї мети, бо не були вони, як то має місце за границею, усанкціонуванням вироблених уже в продукції та з торговлі звичаїв, тільки приносили певні виховавчі норми, відірвані від життя.

Належить ствердити, що в експортовій торгівлі яйцями в Польщі кооперативи досі не відіграли поважної ролі. Після даних з 1929 р. участь кооператив в експорті, яєць виносила всього 2.4 проц. а пізніших даних не посідаємо. Треба припускати, що цей відсоток швидше зменшився, як підріс.

Польські кооперативи обмежуються переважно до обслуги варшавського ринку, висортовуючи мінімальні скількости яєць на експорт. Жидівські кооперативи, що є радше звичайними торговельними спілками, які тільки ради пільг прибрали кооперативну форму, є дрібними підприємствами і не виявляють тенденцій до поширення своєї діяльности. Зате ширше треба обговорити діяльність українських кооператив, які, здається, найшли шлях правильного розвитку і опираючись на правильній орґанізації скупу, зуміли помимо трудної конюнктури, поробити значні поступи.

Повітові Союзи Українських Кооператив опираються на доставах членів своїх сільських кооператив, яких число послідними часами у Галичині (в ориґін. „Сх. Малапольщі“) значно зросло. В деяких повітах Галичини „Повітові Союзи Кооператив“ розвиваються так гарно,

що починають витискати індивідуальну торгівлю. В одному Союзі на 85 громад 75 посідають місцеві кооперативи, яких достави до Союзів постійно зростають, що свідчить про зріст зрозуміння власного інтересу та про розвиток торгівлі. Так прим. одна сільська кооператива, що в І. чвертьріччу 1931 р. доставила своїй Централі 174 копи яєць, в такому-ж часі 1932 р. довезла уже 2868 кіп. Річні достави окремих сільських кооператив в р. 1931 досягали 4000 кіп. Помимо катастрофічного спаду цін в осени 1931 р. деякі Повітові Союзи змогли виплатити своїм місцевим кооперативам значні суми титулом доплат за доставлені ними яйця.

На тлі того розвитку українських яйчарських спілок навіть у часі несприятливої конюнктури, тим сумніше представляються неуспіхи польських кооператив на цьому-ж терені. Порівнання обох типів кооператив вказує, що неуспіхи польських кооператив належить приписати цьому, що вони не є оперті, — в протилежністи до українських кооператив — на властивих засадах орґанізації продуцентів та збірки товару — але послугуються посередництвом, хоч його теоретично поборюють.

Успіхи українських кооператив вказують на те, що в Польщі є значні потенціяльні можливости розвитку кооперації в яйчарській торгівлі, бо не можна припускати, щоб польський селянин, особливо в західних дільницях, був елементом труднішим до зорґанізування, як український (в ориґін. „руські“) селянин“.

Передаючи цю повну признання для укр. кооперації оцінки, ми думаємо, що автор, може через невистарчаюче знання відносин, не доглядів ще одної важної причини, чому укр. кооперативне яйчарство йде вперед. Ця причина, це абсолютне будування тільки на самопомочі і власних силах. Крім того важну ролю грає ще й те, що наш закуп яєць не потребує удержувати окремого апарату для скупу, користуючись існуючою сіткою господ. споживчих крамниць. Крім того комісовість операцій принаймні на третьому щаблі (при передачі товару місцевим союзам Центросоюзові) звільнює нашу центральну аґентуру (Ц. С.) від поношення ризика за евент. невигідні продажі. Очевидно, на тім ми не можемо поперестати, йдучи послідовно далі, аж поки й весь закуп товару у самого продуцента не буде відбуватися на комісовій засаді. По дорозі до цеї мети маємо наперед привчити наші першостепенні кооперативи до того, щоби свій запас товару збували союзам комісово.

Як при всякому збуті, так і в яйчарстві центр трудности є на стороні продажі, не закупу. Коли наша кооперація має вже певні успіхи в ділянці яйчарства (цьогорічна цифра виекспортованих ваґонів яєць доходить 200) то склалися на це в рівній мірі праця окружних союзів як і яйчарського реферату Центросоюзу. В повнім зрозумінні ваги концентрації сил в торговельній роботі, нарада Окр. Союзів, що радила в Центросоюзі дня 8. вересня ц. р. висловила свою опінію в цьому напрямі, щоби ще більше затіснити в ділянці яйчарства діловий звязок союзів з центральною аґентурою.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з писань кооперативних письменників.

Шульце-Деліч: Суспільство і держава.

Якщо приймаємо, що змістом суспільного питання є „можливість повного життєвого розвитку та життєвої активности для всіх“, то це є мета, що совпадає з цілю цивілізації взагалі; таким способом зискуємо точку погляду для оцінки й засобів, пропонованих для її розвязки. Власне тому, що це є питання цивілізації взагалі а не якась спеціяльна проблєма, нема й якогось специфічного за-
галі, а не якась спеціяльна проблєма, нема й якогось специфічного за-
які малиб за одним махом покінчити справу, того можемо згори вважати ярмарковим крикуном. Історичний розвиток людства, як ми його бачимо, йде ступнями, від простіших до досконаліших форм. Тому ми можемо наблизитися до розвязки лише остільки, оскільки культурна течія заточує ширші круги, але ніколи не винайдеться нічого, щоб нас могло привести до мети зараз-же, перескоком понад всі межиступні. Остаточним абсолютним рішенням булоб завершення цього історичного процесу, кінцева мета, до якої прямує весь цивілізаторський рух. Тому можна тільки загально сказати, що все, чого вимагає цивілізація, що робить людей здібними виконувати їхні життєві завдання — причиняється до розвязки суспільного питання. І тут навязуємо до наших попередніх виводів: плекання особистого розвитку, фізичної, умової та моральної кріпкости одиниць, поширення освічености й активности по всіх верствах населення, пробудження дрімаючих сил, особливо серед утиснених кляс, щоби скріпити серед них бажання і вміння взяти у свої власні руки свою власну долю; це є ті чинники, з якими слід числитися, якщо хочемо в господарстві і в культурній ділянці створити такі умовини, без яких діло не пішлоб.

Практичні дороги до цього є ріжнородні. Побіч старанного виховання і школи найуспішнішою і найбільш випробованою формою є ріжні товариства і спілки, що розвиваються у надзвичайному темпі. В товариствах ремісників і робітників, основаних для освітніх цілей, для охорони їх публичних та громадських інтересів; в кооперативах тих же станів, що з малих засобів і сил через їх згуртування творять велику потугу — шляхом всіх тих орґанізацій формується ініціятива з власних рядів ремісництва й робітництва, що творить нове суспільне діло. Вона тому успішніша, як інші форми людської діяльности, бо заставляє людей співпрацювати з собою діяльно, давати собі взаїмно й брати, а овочі з цеї праці приходять їм, як нагорода за власну активність. Бо інакше, як через виховування властивостей, потрібних в житті, годі мати успіх в ділі. Без сполуки цеї внутрішньої праці над собою самим із зовнішньою зарібковою роботою не дійде ані одиниця, ані суспільна кляса ніколи до тривалої поправи свого положення. Ані особиста доля людини, ані його характер не падуть готовими з неба. Життя це не є якесь постійне буття (sein) а змінливе ставання (werden). Так як наше тіло зростає само від себе аж до повної

зрілости, так само є й з тими справами. Зовнішня доля людини не може ніколи прирізуватися однаково по одному шабльону для всіх; вона складається для кожного зокрема, залежно від обставин, серед яких він находиться і від того, як він ці обставини зуміє для себе використати. Притім рішаючим моментом завжди буде міра його справности, його хотіння і вміння. Вправді ми признаємо існування при тім всім ще й інших чинників, з одної сторони сил природи, з другої суспільні урядження, які раз спинюють то знову підпирають діяння людини та ухиляються більше або менше зпід впливу одиниці. Але не підлягає сумніву, що в цій самій мірі, як кріпнуть ті внутрішні прикмети людини, зменшується її залежність від зовнішнього світу. Тільки посідання тих прикмет дає людині можливість вихісновувати для себе вигідні зовнішні впливи та перебути невигідні. А саме, ми бачимо, що поступ культури веде до щораз більшого опанування природи а також краще впорядкування суспільних умовин зменшує залежність від неї. Внутрішнє вишколення грає отже першорядну ролю. В цьому змислі першою вимогою до держави й суспільства буде: запевнити всім можливість розвитку. Вони повинні отже ґарантувати тільки цю можливість розвитку, при якій в наші руки кладеться формування нашої екзистенції. Екзистенція мусить залежати від того, як кожна одиниця зуміє використати ту можливість. Колиб було інакше, то це йшлоб протиприродньо; бо це значилоб зачинати від кінця, якщоб кожному відразу припадало все готове, замість щоб він добував це своїм трудом.

Ось чого нам потрібно: як найбільшого розповсюднення культури, доступности її для всіх верств народу, поширення всього того, що веде до розбудження й виплекання справности людини. І тут ми чуємо знову цей подув, що його ми помічали тоді, як розважали про суть суспільства. Якщо природа дала всім людям те саме призначення; такі самі нахили й здібности (очевидно, тільки що до роду, не що до розміру), то очевидно є в неї й готовий фонд для всіх. Тим фондом є загальнолюдський і всім спільний засіб знання й досвіду, що постійно зростає і то тим більше, чим більше з нього черпається. Можливо якнайкращий поділ цього капіталу для всіх рівно, вже при початку життєвої дороги: ось мета, до якої повинні стреміти наші керовники держави, на це треба спрямовувати ініціятиву громадянства, якщо в цій ділянці маємо йти вперід. І нічим краще не можна поборювати примітивний матеріяльний комунізм, державне зрівнювання долі одиниць та споріднену з тим систему держ. пром. й кредиту. Заснування промислових підприємств за державні кредити є неможливе до переведення й шкідливе. Сягати по державні гроші в господарських справах, це значить провокувати інтервенцію держави при веденні господарських справ. А з цього виходить ясно, що громадянам відбирається (зовсім або частинно) вільну диспозицію що до напрямку й розміру діяльности так що до способу зужиття овочів праці. Вже саме вмішання держави у ризико підприємств не дається подумати без нагляду над діловеденням та без рішаючого голосу держави при означуванні потреб та при поділі вислідів. Це однак однозначне з порушенням індивідуальности, тої основної форми всього буття в природі — коли перекидаємо на цілість (державу) ті функції в ділянці продукції

й консумції, що їх природа поклала на одиниці та якщо природні імпульси хочемо заступити державним примусом. До якої незносної тиранії включно до горня на кухні мусілоб це привести; який величезний, все пожираючий політичний апарат бувби необхідний для того, щоби це все вести! І що вийшлоб з цього всього?

Якщо людині відберуть турботу про існування, то відбирають й радість з нього, радість з власного творення та його овочів. Якщо знімають з неї відповідальність, то відбирають і свободу. Через те не лише пошкоджують її моральне почуття (своєї гідности), але й господарську справність. Коли поставити побіч себе без ріжниці справних і нездар та вимірювати їм однакову науку, то й їхня праця буде однакова, себто буде рівнятися на найгіршого. Це привелоб врешті решт замісць до вимріяної блаженности, до загальної нужди.

ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

Освітня праця за границею.

(Продовження*).

Швайцарія.

Вже у XVIII. ст. повстають у Швайцарії ріжні освітні спілки, як Verein für Bildungszwecke та інші, що мають на цілі піднести духову й моральну культуру народу. В 1810 р. основано Schweizerische Gemeinnützige Gesellschaft, тип культурно-освітнього товариства суспільного характеру, що існує досі.

Швайцарія — держава національностей (Німці, Французи й Італійці головні її народи), що дуже скоро здобула політичну незалежність та на полі народнього шкільництва і шкільництва взагалі осягнула надзвичайні результати. На початку XX. ст. не було вже в ній анальфабетів.

Національні й кантональні ріжниці зумовлюють ріжнородність форм освітнього руху в цій країні. Під впливом революційних рухів в Європі в 1830 р. почали повставати тут освітні гуртки так зв. cercles de lecture. В 1838 р. основано в Женеві Grütliverein, що його членами були головно міщане й ремісники. Тільки в 1892 р. приняла ця орґанізація соціялістичну програму. Найважнішою діяльністю орґанізації була освітня. Вона так мотивувала її потребу: Від ступня освіти народу залежне його політичне, суспільне та реліґійне визволення. Справжньої волі і в Швайцарії немає. Демократія не забезпечує людину перед визиском. Орґанізація Grütli змагала отже до визволення народу через освіту. В 1900 мала вона вже 350 освітніх секцій, в лоні яких існувало безліч гуртків і ґруп, що займалися ріжнородною діяльністю (ґімнастика, стрілецтво, спів, музика, аматорські вистави). Сама орґанізація устроювала наукові курси з ріжних ділянок практичного знання, чужих мов, історії і т. п.

З інших більших освітніх товариств заслугують на увагу: 1) Товариство ім. Песталоцці (Pestolozzigeselschaft), основане при кінці

*) Гл. „Кооп. Респ." за липень—серпень б. р.

XIX ст. в Ціріху, що належить до найрухливіших і найплідніших освітніх товариств у Швайцарії; 2) Frei Vereinigung Gleichgesinnter, що повстало перед 20-ти роками, присвячене ширенню науки, етики й мистецтва. Подібну діяльність веде Ligue pour l'Action Morale та Fédération des Sociétés Vaudoises et d'Instruction Populaire в Лозанні. Крім них кожне швайцарське місто і кожний стан мають свої освітні орґанізації, стоваришення культурної праці, літературні гуртки, що розвивають і ведуь освітну діяльність.

Клясовий освітний соціялістичний рух у Швайцарії досить пізній. В 1910 р. Централя професійних спілок і соціялістична партія рішилися спільно орґанізувати освітню працю серед робітників. В 1912 р. покликано до життя Освітню Комісію (Schweizerischer Arbeiterbildungs Ausschus), що опрацювала цілу програму робітничої освіти. В програму комісії входило: орґанізація освітно-льокальних комітетів а в потребі й окружних; допомога всім робітничим орґанізаціям в справі ширення робітничої освіти; опрацювання програми ріжних типів навчання, постачання професорів, прелеґентів і необхідних фінансових засобів, видавання опінії що до закупу книжок, заохочування до закладання бібліотек і т. п.

Крім Комісії повстав ще постійний Секретаріят Робітничого Виховання. Де тільки соціялістична партія мала своїх приклонників, там зараз повставали освітні комітети, що орґанізували відчити на загальні та актуальні теми.

Загалом Центральна Освітня Комісія працює в двох напрямках, цебто веде партійну школу та людові університети загально-освітнього характеру. Її орґаном є місячник Bildungsarbeit з додатком Der Arbeiterbibliotheker. Надто видає ріжні публікації, як „Економія і політика", „Освіта й клясова боротьба" і т. д.

Крім соціялістичної партії, що веде найбільш інтенсивну освітню працю, ще й інші політичні партії ведуть її як швайц. народня партія, міщанська, поступова.

Згадати ще треба про д о п о в н я ю ч у о с в і т у ж і н о ц т в а, що обовязує майже в усій Швайцарії, на яку особливу увагу звертають кантональні уряди. Так напр. в бернеськім кантоні кожна дівчина обовязана після укінчення шкільного віку ходити ще до громадської ш к о л и д о м а ш н ь о г о г о с п о д а р с т в а. Час науки — 200 годин. Програма навчання: гіґієна відживлювання, одежі й мешкання; наука варення і консервування; наука ручних робіт; наука догляду хорих дома та немовлят. Крім цього вчать огородництва, економії та науки про громадянство. Подібні школи існують по всіх кантонах.

Війна внесла нові шляхи й напрями в ділянці позашкільної освіти. Під впливом переживань світової війни а також ґенерального страйку в 1918 р. повстав в 1919 р. швайцарський освітній рух, що його ріжні форми можна означити одною назвою: л ю д о в о г о у н і в е р с и т е т у. Але людові університети, на думку піонірів нового руху, не можуть і не повинні бути школою знання (Die Volkshochschule ist keine Wissenschule). Це не тільки освітні інституції, але й ш к о л и х а р а к т е р у. Новий людовий університет є овертий д л я в с і х с у с п і л ь н и х в е р с т в. Він хоче формувати культурне життя в новий спосіб. Вищі суспільні

верстви є зінтелектуалізовані. Нарід однак не розуміє мови науки. Тимто треба виробляти особистість людини через рівнорядне школення інтелекту, серця і волі. До здійснення своїх завдань іде новий швайцарський освітній рух через устроювання народніх святочних вечорів (Volks-Feierabende) курсів людового університету, освітніх огнищ (Volkshochschulheime) і т. п.

Типовим швайцарським людовим університетом нового типу є Volkshochschule в Ціріху.

Перелом, що зайшов в ділянці позашкільної освіти в Німеччині по світовій війні, знайшев безпосередній і широкий відгомін у Швайцарії.

В. Левинський.

(Кінець буде).

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Докінчення).*)

XII.

Переходимо до „лебединого співу“ Подолінського — до останньої його праці, що починала собою „перегляд соціялістичного руху в Західній Европі“. Вона вміщена під назвою: „Громадівський рух в Анґлії“ — в „Громаді“, річн. V. за 1881 р.

В першій частині згаданого річника — що був взагалі останнім, бо далі „Громада“ вже не виходила — в статті під наведеним вгорі заголовком говориться тільки про Анґлію. Стаття роспочинається розділом про „Розвиток великої ґрунтової власности, мануфактури і хвабрик в Анґлії“. В нім показаний процес повільного витиснення самостійної селянської власности (йоменів) і власности громад (клянів) нетрудовим ляндльордським землеволодінням (— процес, відомий в історії під назвою „огороджування полів“. О. М.), що привело анґлійське сільське господарство від хліборобства до скотарства (властиво вівчарства), а від останнього до люксусового полювання на величезних лятіфундіях. Показано, якто екстенсивізація сільського господарства витискала людність зі села до міста і до рукодільництва, та як потім, завдяки машинам, від ремесла і мануфактур переходилося до фабрики (процес відомий під назвою промислової революції. О. М.); машини, заступаючи робочу силу, лишали масу безробітних. Переповідається, як робітництво, не знаючи справжньої причини безробіття, обвинувачувало за свою недолю машини та часто бралося їх розбивати... Поруч з тим розвивалося й робітниче законодавство, яке тільки поволі ставало на бік працюючих, леґалізуючи, зрештою, робітничі спілки і товариства.

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за липень—серпень б. р.

Другий розділ говорить про „робітничі спілки“ (trades union) в Анґлії. В нім росповідається, як з потайних спілок, з хвилею леґалізації їх в 1824 р., почали розвиваться професійні спілки окремих фахів, як потім ці спілки помалу і постепенно росли знизу вверх, вдбуваючи щорічно конґреси. С. П-ський зауважує м. ін., що в часі написання його статті в Анґлії ще не було „громадівської (соціялістичної) партії. Автор росповідає далі, як анґлійські професійні товариства, не будучи виразно бунтарськими чи революційними, найбільше уваги звертали на місцеві й хвилеві справи і потреби. Вони вживали одного способу боротьби — змови (нині ми це звемо страйком — О. М.) і то льокальної, а не загальної, а поруч з тим, шляхом самооподаткування, помагали старим, слабим, удовам, сиротам, давали підмоги на похорони, на час безробіття, хоч би й не під час змови. Довідуємося також, що рівнобіжно з цією орґанізацією існували ще й терористичні гуртки (напр. „Ґлазговських Тугів“ — „туги“, то було релігійне братство душителів в Індії), які розгорнули свою діяльність в 40—60 роках і добилися призначення урядом парламентарської комісії, яка сконстатувала робітничі кривди. Головним завданням тредюніонів було — після автора — не допустити до зменшення заробітків і яко мога вкоротити добу праці.

Третій розд. говорить про „Спільне здобування (кооперацію) в Анґлії“. Новий тоді кооперативний рух ані в працях Драгоманова, ані в Подолінського не зайняв того поважного місця, яке надається йому сучасними діячами. В цьому розділі знаходимо розгадку того факту. Автор мав перед очима відомі факти: невдачу кооп. початків Овена, переродження споживчої кооперативи рочдельських піонірів, приступлення до анґлійських кооператив у 1878 р. буржуазії і найбагатших робітників. Зі спроб Овена П-ський робить висновок, що тільки дуже рідко і за виключних обставин невеличка громада зі спільною власністю і такою-ж працею, при даних політичних і господарських відносинах, може витримати боротьбу з капіталізмом. З досвіду над еволюцією речдельської кооперативи виводить, „що спільна праця і здобування без докорінного переробу всього громадського порядку не приносять ніякої користи всім занадто бідним робітникам“. Автор стоїть на тім, що ані тредюніони, приносячи „чимало користи працюючим людям в Анґлії“, ані кооперативний рух, зробивши теж саме „для дрібного ремесла і для біднішої буржуазії“ та для „богатших робітників“, не в силі „зробити докорінної зміни в упорядкуванні відносин між працею і капіталом“. Її може зробити тільки інший рух, „громадсько-народоправний (соціяльно-демократичний) рух Анґлії“, який і розглянено в 4. розд. статті.

Цей розділ починається підкресленням тієї особливости характеру анґлійського народу, що у нього „нові думки зароджуються і навіть проповідуються раніш, ніж в інших землях, але разом з тим в глибину життя народнього вони проходять дуже помалу і часом далеко пізніше, ніж у других народів Західньої Европи“... „Навіть саме слово соціялізм — каже автор — вийшло з Анґлії (помилка: сьогодня ми знаємо, що не з Анґлі — О. М.) і багацько... думок французьких громадівців, Сен-Сімона і Фурьє, проповідувалось в Анґлії за тридцять років раніше. Тим часом теперички в Анґлії правдивих громадівців менше, ніж майже де-небудь в останній Европі“. Після такого вступу

П-ський зупиняється на поодиноких репрезентантах англійської суспільної думки. Насамперед на Спенсі, що ще 1785 р. пропонував лад, подібний до „Всесвітньої Гармонії“ Фурьє, на Віллямі Годвіні, на Овені, на Бреї, котрий у книжці „Право і боротьба праці“ (1839) пропонував зробити суспільний переворот при помочі безплатного кредиту робітникам“, цеб-то подібно до Прудонівського банку 1849 р. Коли робітники і дрібна буржуазія зрозуміли, „що й їм треба здобути собі перш усього політичні права“ для того, щоб „докорінно змінити свій господарський стан, то зявився чартизм (од charter - карта)“. І автор переповідає його програму, способи боротьби, характеризує таких діячів, як Броньер О-Бріен (1803—1864) та о. Стефенс, котрий накликав і до примінення таких методів боротьби з противником, як підпали і який пропаґував, що „чартизм не є політичне питання..., а питання — ножа і виделки; карта — це гарне жилля (житло), добрий харч і пиття (питво), життя без біди і коротка робоча доба“. Переповідає, як радикальніше крило чартизму відсепарувало від нього буржуазні елементи, котрі звернули увагу на скасування хлібних законів. Чартизм потерпів невдачу, але мав наслідок, примушуючи робітнитцво зрозуміти, що йому не по шляху з буржуазією; і воно в більшости пішло своєю дорогою в тредюніонах, а друга частина з „Міжнароднім товариством робітників“ чи Інтернаціоналом.

Про це й говориться в 5. розд. Зясовується лихий кінець міжнародного руху в Анґлії, в часі праці, завинений „централізмом Маркса і його головної Управи Інтернаціонала“. (63). Пояснення це є слушне. І воно робить П-ському честь, бо він правду поставив вище від свого приятельства з Марксом.

В останньому (6) розділі, про сучасний „стан робітницького руху в Анґлії“, говориться м. ін., що в тій „стороні ще не має правдивої і добре впорядкованої громадівської партії“, бо робітництво вважає корінний „перероб господарства“ ще занадто далеким і, при теперішніх обставинах, неможливим, П-ський пояснює, що до таких думок приводять господарські умовини країни: розпреділення власности, умови фармерства, втеча з сіл до міст, — породжуючи там хліборобську крізу.

Продовження цієї статті появилося в „Громаді“, (рік V., ч. 2, за 1881 р.) і присвячено Ірляндії. „Нам здається, каже він, що краще говорити про Ірляндію осібно від Анґлії, бо в Ірляндії треба звернути увагу не тільки на звичайні державні і господарські справи, а ще і на національні і релігійні одліки (відміни — Ред.) цієї землі“. Ірляндія — каже про цю працю Драгоманів — поставлена, як антитеза Анґлії.[1])

„Від часів, коли анґлійські королі завоювали Ірляндію — пише П-ський — ця земля не тільки стратила свою політичну самостоячість, але навіть усі ірляндці стратили ґрунтову власність, котра цілком перейшла в руки анґлійських панів-вояків, або й своїх перевертнів“. І в слід за тим розповідає історію конфіскат земель у ірляндців, бідування орендарів, вимирання ірляндців з голоду, виеміґрування їх за океан, незмінність кількости ірляндської людности на протязі 80 літ, в той час як число анґлійців зросло втроє і т. д.

---

[1]) За Анґлією та Ірляндією „мав піти огляд Італії“, каже Драгоманів (тамже).

Супроти того лиха ірляндці стали боротися від другої половини XVIII. в. при помочі орґанізованих таємних спілок під назвами: „білих хлопців“ (1760 р.), потім „дубових сердець“, далі „сталевих хлопців“, ще далі „правдивих хлопців“, потім „молотників“, знов „білих хлопців“, або згодом „білоногих“ і, зрештою, в 1837 р. „чорноногих“. Ці, в ріжний час ріжно називані, потайні і звичайно тимчасові спілки судили ворогів ірляндського руху і, в залежности від заподіяних кривд, мстилися в ріжний спосіб. Коли-ж розпочата від першої чверти XIX. в. боротьба на законній дорозі, на ґрунті парляментаризму під проводом О'Конеля, не дала простим людям користей, тоді ці спілких потайних местників орґанізуються від 30-х р. р. XIX. ст. в одно постійне товариство, яке й боролося до 60-х років. Носило назву „Ribbonmen“. Провадячи в одніх місцях національну, а в других соціяльну боротьбу всякими можливими способами терору, ніколи при тім не забирали грошей чи майна противників.

Та такий рід боротьби переслідував н а й б л и щ і цілі, а треба було мислити й про корінні зміни всього суспільного ладу. Для тої цілі з 40-х років головно з передової інтеліґенції, склалося Т-во „Молода Ірляндія“ і П-ський переповідає періпетії боротьби цього т-ва за волю Ірляндії. Потім росповідається про революційне ірляндське т-во фенїів (фейнерів), що існувало від 1858 до 1870 р., а опісля про новоповсталу „Ґрунтову Спілку“ (Land League) з участю відомого Парнеля, що поставила собі за ціль корінну зміну в обсягу всього землеволодіння Ірляндії.

Один з випадків, що зайшов в боротьбі „Ґрунтової Спілки“ у 1880 році, зістав увіковічений появою соціяльно-економічного виразу: „бойкот“. Про той випадок росповідається так: Анґлійський капітан Бойкот „своєю заздрістю і несправедливістю викликав до себе зненавість усіх орендарів округи і за те на того чужинця землевласника ірляндці наложили „заборону“, яка дотримувалася усіма, боячись помсти від таємної управи „Ґрунтових Спілок“. Заборона та полягала у тім, що „ні оден чоловік не смів у Бойкота орендувати ґрунт“, „ні один робітник не міг ставати до праці на полях Бойкота“, „навіть усі купці в містах зріклися продавати йому який-небудь товар, або в його що закупляти. З ним зробили так само, як у старі часи було з прокаженними, т. є. його не вбили, а просто викинули з громади“... Від того часу цей спосіб боротьби називається бойкотом...

Перейдений нами нарис представляє з себе історію соціялізму XIX. в. в Анґлії та Ірляндії, опрацьовану в звязку з історією господарського побуту тих країн, — історію, написану з повним знанням справи, яка не втратила ще значіння й до наших днів. Якби не підірване здоровля Подолінського, укр. економічна література вже в 90-х рр. збогатиласяб науковою історією суспільних рухів цілого світу.[1]) Судилося-ж інакше.

XIII.

Вже від 1880 р. навіть до Карла Маркса стали доходити сумні вістки про стан здоровля Подолінського, хоч сам він в листі до К. Маркса (з 8. IV. 1880 р.) заспокоював його, кажучи, що він, як лікар,

---

[1]) Переписка Драгоманова з Павликом, т. III, ст. 263.

сподівається ще довго бути здатним до роботи. На еміґрації Подолінський жив на кошти з дому, від батька, великого землевласника, у якого він був єдиним сином і значить спадкоємцем всіх родинних дібр і капіталів. Йому здавалося, що батько не є противником його поглядів та діяльности, які спочатку не так одверто маніфестувалися. Та перебрання з 1879 р. Подолінським видання „Громади" і виступ за повним підписом під програмою її і статтями соціялістичного характеру звернули на його особу пильнішу увагу російської адміністрації. На батька, — „камергера двора его императорскаго величества", — що реґулярно висилав Сергієві гроші, роблено адміністративну пресію. Тим часом відбувся терористичний атентат на царя Олександра II, піднісший надії революційної еміґрації, і Подолінський розроблював плян дальшої діяльности. Вони одначе раптом розбиваються.[1]) Старий батько ставить синові ультіматум: поки він витрачає засоби на революційну діяльність, висилка грошей йому припиняється. Так Сергій раптово опинився без жадних матеріяльних засобів. Сітуація склалася для нього аж надто важка. Він, не пристосований до приватньої служби і заробітків, постійно помагаючи іншим політичним еміґрантам, мав богато грошевих зобовязань, зосібна по виданню „Громади". Крім того родинні непорозуміння а в додатку хорі діти. Хоробі улюбленої доньки, не порадившись з другими лікарями, він зробив хибну діаґнозу і хибно її лікував. Від того вона вмерла, а його чутливу вдачу мучило сумління і жаль. Вмерла під цей час і друга його дитина. У Подолінського не було грошей навіть на похорони і Драгоманів, що тоді сам перебував аж в надто критичній матеріяльній сітуації, післав свої гроші П-му на похорон дітей і на розплату по боргам, з окрема друкарні. Все те, що зразу посипалося на його голову, прискорило вибух психічного розстрою і 17 січня 1882 р. його відвезли до дому душевно-хорих в Монпельє. Приїхавша мати забрала його на лікування до Парижу, та все те було марне. З „височайшого" дозволу і під умовою, що в разі одужання може підлягти відповідальности за „совершенныя ним преступленія", в 1885 р. безнадійно хорого його перевезено було до Києва. Помер він 30 червня 1891 р. і похований в Київі, на Аскольдовій могилі, поруч з батьком.[2]) По нім лишився єдиний син, теж Сергій.[3])

В історії Мальона ще у 1884 р. згадується про Подолінського вже як про померлого і при тім в таких виразах признання за його знання, талан і відданість соціялізму: „Ce dernier (тоб-то Подолінський. — О. М.), mort en pleine jeunesse, lorsque par sa science, son talent et son dévouement, il était appelé à rendre encore tant de services au socialisme".[4])

Не дивлячись на величезні науково-громадські заслуги Подолінського перед українством, він мало був відомий тогочасному українському громадянству. Принагідно свідчить про це Драгоманов в „Листах на Наддніпрянську Україну" з 1893 р. так: „Про роботи Подолін-

[1]) М. Драгоманов — „Австро-руські спомини", 1890, ст. 186—188; також „Життя і Слово", V—VI, 1897, ст. 394.

[2]) Н. Г. Кулябко-Корицький. Изъ давних лѣт. Воспоминанія лавриста. Изд. Политкаторжан, Москва, 1931, ст. 40; „Україна", № 4, 1927, Київ, ст. 155.

[3]) По довгих митарствах його дістали старі Подолінські від своєї невістки, Наталки, за 25 тис. рублів. (С. Буда, там таки).

[4]) Вже цитована історія Мальона, ст. 1219.

ського скажу, що вони по всему були безмірно вище всяких „Вперед1в“ і „Набатів“[5]) і щож? Навіть українолюбці читали ті „московські“ видання, а Подолінського ні! Для них просто було тяжко прочитати цілу книжку та ще й прозаїчну, по українському“.[6]) Там же розповідаючи про витрачені величезні зусилля на українські женевські видання, за якими стояло тільки четверо людей (серед них за Драгомановим першим в черзі був Подолінський), Драгоманов з сумом признається — „нас не читали навіть найблищі товариші“. За таких то обставин той невеличкий гурт, в тім числі й Подолінський, провадив „каторжну“ роботу. Мало знаний в свій час, бо ширші українські кола його ніколи й не трудилися пізнати — не дивно, що він через 50 літ, в наші дні, став так „незаслужено забутим“. А тим часом, як видно хоч би з цієї праці, у Подолінського, так завчасно і трагічно зійшовшого зі світу, є що пізнавати і навіть нині ще є чому навчитися.

Справді, що уявляє з себе постать Подолінського для нас, як взяти на увагу всю суму того, що він нам полишив?

Завдяки аристократичному походженню він здобув видатну освіту, спочатку закінчивши правничий факультет, потім медичний, а крім того доповнив свою освіту економічними знаннями в такому обсязі, в якому тільки могла дати в той час економічна наука. Словом був він по освіті одночасно — природником, лікарем і економістом. Час його активної діяльности тривав від укінчення університету (в 1871 р.) аж до психічного розстрою (в січні 1882), цеб-то всього тільки десять років. А проте одна лише його літературна спадщина вже своїм обємом перевищує продукційність пересічного письменника на подібні теми. Він полишив праці з усіх трьох царин знання, в яких почував себе, як в своїй хаті: з природознавства, медицини, а найбільше з економіки та соціялізму. Такі його твори, як „Людська праця та єдність сили“ — з природознавства, „Життя й здоровля людей на Україні“ — з медицини, „Про хліборобство. Як де земля поділена...“ і „Ремесла і хвабрики на Україні“ — з економіки, в науковому відношенні давали останнє слово сучасної науки.[7]) В першій з названих праць П-ський зробив, як вже згадано, деякі відкриття й такі талановиті (щоб не сказать ґеніяльні) постановки проблєм, звязаних з енерґетикою, що вони на чверть віка випередили розвій цієї науки; останні розпочинають собою дотичні галузі наукової літератури в українській мові. Наведеними творами, з котрих перший вийшов у французькій, італійській та німецькій мовах, не обмежується його літературна активність. Він дає крім того низку наукових чи публіцистичних статтей, по части й на французькій мові, та дві аґітаційно-соціялістичні брошури, з яких одна

---

[5]) „Вперед“ — орґан Лаврова, а „Набат“ — Ткачова.

[6]) М. Драгоманів. „Листи на Наддніпрянську Україну“, вид. 2, 1915 р., ст. 58.

[7]) Д. Заславський в своїй праці: „М. П. Драгоманов“, Киев, 1924 твердить, що праці: „Розмова про багацтво і бідність“, „Про хліборобство“ і „Як наша земля стала не наша“ написані Подолінським, і назвав їх „обычными издѣліями того времени для народа“ (ст. 90). По — 1), книжка „Як наша земля стала не наша“ написана не Под-им, а Драгомановим; по — 2), книжка „Про хліборобство. Як де земля поділена...“, що є дійсно П-ого, так і щойно названа кн. Др-ова, хоч справді призначені для народа, але не належать до „обычных издѣлій того времени“; гадаємо, що п. Заславський їх просто не читав.

„Про бідність“ вийшла у двох виданнях по українськи і в перекладах на білоруську й польську мову. Поруч з тим він виявив кипучу громадську діяльність.

Щоби вповні зрозуміти Подолінського, треба памятати його віру в соціялістичний ідеал, повну відданість йому і постійну службу: і в особистому житті і в громадській та літературній роботі. Його особисте життя було повне самовідречень і високого морального напруження. Він не уважав можливим позволити собі щось такого, що розходилосяб з прінціпами його переконань, навіть одружився з мотивів служби тому ідеалові. В громадській роботі зближається, або знайомиться з ідеольоґами соціялізму, веде кипучу пропаґанду, бере участь в ходженню в народ, відмовляючи собі в комфорті, дає гроші на революційні цілі. В наукових працях, якої би спеціяльности вони не були, у нього постійно дві частини: в одній — пізнання того, що є, а в другій — проєкція того, що є бажаним, — всі проєкції в дусі соціялістичнім.

Оба піонери українського соціялізму, Драгоманів і Подолінський одночасно давали критику існуючих відносин і позитивні проєкти змін. Драгоманів був конструктивним і критичним талантом одночасно, але більше зробив в критиці, в тім числі й соціялістичних взагалі концепцій, ніж в позітивних плянах майбутнього, торкаючись в них головно питання політичної свободи. Подолінський мало виявлявся в критиці, а його сила, патос, талант і оріґінальність виступали головно в позитивних конструкціях; він конструктор „par exellence“ і іменно в соціяльно-економічній царині. В конструованні пляну майбутнього ладу Драгоманів приймав участь, як політичний архітект, тоді як Подолінський, все виступав архітектом економічної будови. Такий був дуже продуктивний розподіл праці двох приятелів, Драгоманова й Подолінського, свого роду українських Маркса та Енґельса.

В концепціях ідеального ладу Подолінського, як і Драгоманова, в основу будови постійно кладеться громада: чи громада хліборобів (в сільськім господарстві), чи громада або товариство робітників (в індустрії), — як основна перша клітина спільного володіння, виробництва й розподілу. При тім Подолінський детально продумував і зарисовував ріжні господарські стани за умовин їх провадження без начальства. В двох відношеннях його конструкції подекуди не узгіднені, а то власне: а) у взаємовідношенні людської особи і громади і б) в засаді розпреділення виробленого громадами продукту. Сполучення дотичних прикметних особливостей, поруч з іншими дає комбінації синдикального чи кооперативного чи федерального соціялізму, іноді з меншими чи більшими ухилами від федеральности до анархії чи економічного ліберализму, а від соціялізму до комунізму. В праці-ж про громадівство і теорію Дарвіна зроблена дуже плідна, під оглядом розвитку поняття права на повний продукт праці, спроба примирення засад „кожному після праці“ і „кожному після потреб“. Як взяти на увагу те його примиряюче становище, то стане зрозумілим, чому в його перших працях ніби була де-яка непослідовність у засадах розподілу виробленого продукту. Певні відмінности його проєкцій необхідно признати, але в амплітуді дуже тісній: синдикальний, кооперативний і федеральний варіянти соціялізму внутрішньо досить близькі, часом непомітно переходить один в другий і на них то скеровувалися шукання талано-

витого конструктора. На всякий випадок досягнення суспільного перевороту він собі уявляє революційною дорогою.

Коли-ж йому довелося виступити з партійною програмою („Громада“, 1880) він підписався під програмою типового федерального соціялізму з революційною тактикою. А висловлюючись в чужій пресі у питаннях біжучої політики, він принагідно маніфестував себе українським соціялістом, по тактиці — революціонером; до терору в формі потайних політичних убивств і секретних атентатів, як і Драгоманів, ставився неґативно.

Вкажемо ще на деякі з його окремих поглядів, що на нашу думку одзначаються глибиною чи ориґінальністю. Так, суспільний поступ він собі уявляв, як рух вперед, хоч з кроками й назад, концепція трохи відмінна від драгоманівської. З дарвінівської боротьби за існування він виводить зародження прінціпу солідарности, завдяки якому вся боротьба за існування, кінець кінцем, має перевестися на боротьбу з природою. Між дарвінізмом і соціялізмом він не вбачав корінної супротивности. Уважав доцільним давати і давав науково-природничий доказ слушности соціялізму. Виставив природничу дефініцію праці і кинув думку виміру вартостей одиницями теплової енерґії. Дав також слушне неприродниче розріжнення понять розвитку і революції, що в загальних рисах звпадає з поглядом на ті поняття Драгоманова. Під „громадівством“ він розумів такі суспільні відносини, де є „громадське здобування і громадське користування“. Соціялізму не уважає за доґму, як то робить марксізм. Слушно вказує, що ідея рівности у соціялістів неясна. Зі свого боку він її уявляє собі (у 1881 р.) так, що за певних нових соціяльних умовин — солідарности, спільности праці ще й при помочі усуспільнених машин — настане більш-менша рівноспосібність людей й рівномірність в користуванні продуктами праці. В проєктованих ним концепціях майбутнього він не бачить можливости усунути тільки нерівности у здібностях та й не бажає її усувати. Він гадає, що все зостанеться певна невелика частина людства вище розвиненого за пересічний розвій більшости, і що таких особистостей будуть за їх талановитість видвигати на перед. Що до самої праці, то тільки з переходом від капіталізму до нового соціяльного ладу, в дусі його концепцій, праця не буде виснажувати працюючих людей, а стане приємною і сприятиме розвоєві всіх орґанів і здібностей працьовника. Врешті, з причини незначного до 1880 р. поширення й розвитку професійного робітничого руху й кооперації в Анґлії, він їх недоцінив для справи осягнення корінних суспільних змін. Але тим часом ціла його й Драгоманова концепція, хоч під другими назвами, опирається власне на продукційних кооперативах: натуральних громадах, або специяльно укладених товариствах. А сполучення громад і товариств по районам і по Україні, а далі і в обєднаннях інтернаціонального характеру, котрі запроєктовані Драгомановим і Подолінським є дуже подібні до сучасної орґанізації вільного кооперативного будівництва: теж від низчої клітини — товариства — до районових обєднань після обєкту потреб, потім до всеукраїнського, нарешті, до інтернаціонального. Громадівство піонірів українського соціялізму є свого рода кооператизацією всіх сторін людської господарської діяльности.

Така постать юнака Подолінського. За десять літ свого повного

труду життя, він весь безуговно горів вірою в свій ідеал майбутнього, пропаґував і талановито розробляв його; на жаль, так передчасно погас. А скільки ще міг би він дати і для науки, для соціялізму і для кооперації не лиш українського народу, а й взагалі для людськости!

Медицина, природознавство, економіка, соціялізм і кооперативний рух українського народу на сторінках своєї історії запишуть імя С. А. Подолінського.

XIV.

Зрештою наведемо спис головніших творів Подолінського, поминаючи дрібні, як хронікальні огляди і т. п. замітки.

1. „Парова машина“. Казка. Коштом і заходом В. Кістки. Відень, 1875. ст. 28, in 16⁰.

2. „Про бідність“ Розмова перва. Коштом і заходом В. Кістки, Відень, 1875, ст. 20, in 16⁰. Її друге видання — „Про багатство та бідність“, 1876. З цього зроблено переклад на білоруську мову — „Про багацтво та бьедносць“, Женева, 1881, ст. 32, in 16⁰; також на польську. „Opowiadania starego gospodarza“.

3. (S. Podolinsky) „Beiträge zur Kenntniss des pancreatischen Eiweis fermentes“, Breslau, 1876, S. 56. in 8⁰.

4. „Про хліборобство. Як де земля поділена і як би треба її держати“. Липський, 1877, ст. X+176, in 16⁰.

5. С. Подолінський — „Життя і здоровя людей на Україні“, Женева, 1878, ст. 243, in 8⁰.

6. Podolinsky — „L' Etat sanitaire des populations du gouvernement de Kiew“, у вид. Association Française pour l'avancement de sciences. Congrès de Montpellier 25. VIII. 1879.

7. С. П(одолінський)[8]) — „Каталонія“, в місячнику „Русская мысль“, рік ? (приблизно 1879).

8. S. Podolinsky. „Sur nihilisme en Russie“, в франц. часоп. „Reforme“ (15. IX. та 15. X. 1879 р.)

9. S. Podolinsky — „Socialisme, nihilisme et terrorisme“, в „Revue socialiste“. 1880, Nro: 6.

10. Програма „Громади“ від 1. IX. 1880, підписана Драгомановим, Павликом і Подолінським.

11. Статтю про дарвінізм і соціялізм в „Revue Socialiste“ a (1880, № 3), що під назвою „Громадівство і теорія Дарвіна“ вміщена в „Громаді“, рік V, част. I, 1881.

12. S. Podolinsky — „Le Socialisme et l'unité de forçes physiques“, в „Revue socialiste“. (1880, № 8), що зявилася по італійськи в мілянськім „Il plebe“, в німецькій „Neue Zeit“ (1883), зрештою, в українськім перекладі під назв.: „Людська праця та єдність сили“ в публікації М. Грушевського — „З почннів...“ На ту-ж тему стаття „Трудъ человѣка и его отношеніе къ энергіи“ в рос. міс. „Слово“, 1880.

13. С. Подолінський — „Ремесла і фабрики на Україні“, Женева. 1880.

14. С. Подолінський — „Соціалісты украинцы в Австріи“, — зпочатку стаття в „Общем Дѣлѣ“ (листопад 1880, № 33), а опісля й окремою брошурою — стор. 16, in 8⁰.

15. С. Подолінський — „Громадівський рух в Анґлії та Ірляндії“, „Громада“, річн. V, ч. I і II за 1881 р. **О. Мицюк.**

---

[8]) Псевдонім розкритий Драгомановим.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Сільська кооперація у Швайцарії.

Це не є припадок, що дві малі демократичні держави, Швайцарія і Данія, вибиваються на перед в области народньої освіти і кооперативного будівництва. Швайцарські народні школи, які є такою цінністю і данські селянські університети, що здержують відплив молодих селян зі сіл, служили й служать, як підготовчі ступні, для кооперативної орґанізації. Обі країни мають і те спільне, що в них дуже розвинені споживчі кооперативи.

Перед нами лежать два звідомлення (з них одно гарно ілюстроване) східно швайцарського Союзу Сільських Кооператив з осідком у Вінтертур. Одна з цих двох публікацій починається твердженням, що „кооперація, яка вимагає більше технічної обстанови, у Швайцарії річ давня. Одначе альпейські сироварні, основані в початку 19. ст. й бриндзярні можна назвати тільки попередницями сучасних кооператив". До цього додаємо, що Швайцарія є може найдавнішою країною кооперації. Примітивні молочарні існували в Альпах вже у середніх віках, і якби давніші писателі історії звертали були дещо менше уваги на війни і долю пануючих, а більше на культурне життя і особливо на орґанізації, то ми були би в посіданні історії продукційних кооператив у середньовіччу та у старині.

Колиска швайцарських сільських кооператив лежить у Східній Швайцарії з її маркантно дрібноселянськими відносинами. Тут в 1874 р. селяне, зорґанізовані у „Хліборобській Спілці в Ельзав", переводили спільні закупи помічних погноїв. 1886 р. з цеї окружної спілки вийшов Союз Східношвайцарських Хліборобських Кооператив, як перший кооп. союз у Швайцарії. Поміж восьми союзами сільськогосподарських спілок для закупу і збуту цей союз є найвизначніший.

31. грудня 1930 р. в ньому було обєднаних 275 кооператив, між якими було 220 споживчих. З 275 кооп-в 61 мають хлібор. машини й знаряддя (валці, борони, плуги, сівалки, розсівачі погноїв і т. д.), якими можуть користуватися члени, 41 посідають по молотілці, 23 мають трієри, 14 преси для сіна й соломи, 31 фрези, 12 мостові ваги, 48 кооператив розпоряджають урядженням для товчення і мелення паші, 15 ведуть виріб овочевих вин, 4 мають горальні, 8 млини. Далі є тут 7 пекарень, 1 різниця, 1 олійарна і 1 сушарня, 4 мають заведення імпреґнування полотен, ваги для худоби і т. д. Одна кооператива має полонину. При Союзі є членами теж 7 молочарських орґанізацій, закуповуючих через Союз потрібні їм матеріяли. Більшість кооператив займається теж сільським будівництвом та опікуються економічно-політичним положенням селянського стану.

Члени кооператив це по більшости селяне. Ми находимо однак в їхніх рядах також інші професії. Є місцевости, в яких майже всі селянські родини є членами кооператив. Тому, що товар продається не лише членам, втискається споживча кооператива, (особливо там, де є мішане населення) в усі круги суспільства.

У переважного числа кооператив члени Управи виконують свою працю попри свої заняття; майже скрізь є це хлібороби. Також праці

в маґазинах не є такі, щоби затрудняли вповні робочу силу. Ці обставини вимагають цільної орґанізації та сильного і далекойдучого впливу союзу на будову та діловодство кооператив. Отже вже перший статут Союзу Східношвайцарських Хлібор. Спілок з 1887 р. передбачував окрім солідарної відповідальности зобовязання секцій набувати всі їм потрібні товари, як споживчі так і господарс. знаряддя в централі, о скільки вона їх веде. Цей обовязок торгов. карности, хоч в ряди годи підпадав критиці осіб стоячих поза орґанізацією, встоявся при всіх пізніших змінах статута та оправдав себе дуже добре в практиці, особливо для тих кооператив, для охорони яких він був придуманий. Від часу, як союз завів у себе також торгівлю споживчими товарами, піддано теж рахунковість і діловодство кооператив під обовязок ревізії з боку союзу. Солідарна порука, обовязок торговельної вірности та примусова ревізія це є підвалини союзу, на яких оперся його сильний розвиток.

Кооперативи мусять самі подбати про фонди, потрібні для обороту. Союз уділює їм товарового кредиту тільки в розмірі пересічного двомісячного запотребування. Кооперативи добувають теж фонди випуском облігацій, прийманням вкладок на ощадність та позичками в банках, одержуючи їх, дякуючи солідарній праці членів, на відносно догідних умовах.

Нема в цьому союзі орґанізаційного відділення властивих союзних чинностей (пропаґанди, виховної праці, правної поради, ревізії і т. п.) від господарської діяльности, як це буває звичайно за кордонами. Фахова централя і союз становлять одно тіло.*)

Фахова централя достарчує, можна сказати, усіх товарів, потрібних на селі: погноїв, паші, насінь, хлібор. машин і знарядів, залізних виробів, мануфактури, обуви, топлива, кольоніяльних товарів та предметів щоденного вжитку. З другої сторони вона відбирає від своїх членів хліборобські продукти, як вино, садовину, бараболі та інші окопові, сіно й солому, яйця, мід.

Для цього посідає гуртівня в осідку Союзу у Вінтертур в пригожому місці великі склади та адміністр. будинок, фабричні будови і т. д. з потрібними технічними урядженнями. В 1924 р. прибув маґазин у Ленцбурґу, як складниця у вигідному положенні для густо поширених кооператив південної частини Кантона Аарґау, 1925 р. прийшло відкриття складниці у Ціріху та в Хур для Кантона Ґравбинден. 1927 р. розширено ще вінтертурське заведення через докуплення недвижомостей акційної спілки винарень при Рутальштрассе, 41 та через будову великого ґаражу в цьому-ж місци. У вересні 1928 р. знищила пожежа частину будівель при Гальденстрассе. На місце їх прийшла нова будова, що вміщує млини на муку і мелення паші, насінярню та заклади для перерібки інших продуктів.

З промислових установ варто піднести механічний варстат (для

---

*) До відокремлення орґанізаційно-ревізійної діяльности від фахово-торговельної привів (і приводить) кооперацію життєвий досвід, який показав вищість такої системи. Передові в кооперативному значінні країни (Анґлія, Німеччина і т. д.), мають орґанізаційні центри окремі від фахових централь. Також в Польщі (з одним тільки виїмком), є заведена та система, яка дає орґанізаційній роботі потрібну меткість, власну матеріяльну базу і потрібну авторитетність. — Прим. Ред.

виробу поставок для ел. моторів, прирядів для привязування худоби, різалок для буряків); варстат для направи хлібор. машин і приладів, винні пивниці на півтора міліона літрів з модерним холодільним уладженням (ці пивниці служать для маґазинування вина головно з німецької частини Швайцарії). Далі варті згадки склади на овочі розміру на 25 ваґонів, виробництво технічних оліїв у Ленцбурґ. Спеціяльну увагу звертають на себе промислові заклади в новій будівлі на Гальденштрассе у Вінтертур: мощарня на виріб 200.000 літрів безалькогольного овочевого соку на підставі холодної стерілізації (відкільчення, в сполуці з холодженням), сушарня на черешні, яблука, грушки і фасолю, де щоденно сушать до 4.000 кґ. зеленого овочу по американській рецепті (в парі), модерні холодільні на 60.000 кґ. вибраного десерового овочу, далі повноавтоматичний млин для перерібки 125 кв. (сотнарів) збіжжа з 24 годинах, млин на кукурузу і млин на погної, заклад для очистки насінь улаштований по модерним зразкам, з потужністю праці 1000 кґ. за годину (чистильня визнана цюріхською насінною спілкою).

Оборот Союзу був в 1930 р. 34,2 міл. франків.

Для пропаґування кооп. думки, фахового вишколу хліборобів і господарсько-політичної освіти служать: в першій мірі орґан Союзу „Der Genossenschafter" („Кооператор"), редаґований п. Вундфлі та висиланий всім членам безплатно, далі виклади і курси.

Союз є орґанізацією, яка робить великі прислуги хліборобові, як консументові та підпирає його успішно, як продуцента. Його посередництво стає дешевим тому, що прим. яйця, які він одержує від селян, вживає для фабрикації макарону і под. товарів з тіста. Кооперативи мають майже безплатне управління, бо завідуючі і складові („крамарі") одержують винагороду майже всюди у відсотках від обороту. Члени Управ працюють почесно і безплатно.

Союз Східношвайцарських Хлібор. Спілок причинився не мало до удержання селянських господарств. Оособливо видатна його праця в ділянці зужиткування садовини і вина, чим сильно скріплено селянську господарку.

Де працюють його кооперативи, там населення має без сумніву кращу й дешевшу обслугу також в споживчій ділянці, куди кращу, як є там, де кооператив нема. Сільські кооперативи стали у Швайцарії міродатним чинником господарського життя на селі. Вінтертурський Союз займає між ними почесне місце. **В. Тотоміанц.**

Міжнародній банковий кооперативний Комітет і Міжнар. кооп. Банк.

Вступ.

„Уявіть собі — пише Шарль Жід в „Програмі кооператизму"[1]) — світ або бодай Европу, яка булаб суцільно скооперована і в якій торгобля велабся кооперативним шляхом; Міжнародня Гуртівня, оперта на Міжнародньому Банку, налаштовувалаб межи гуртівнями пооди-

[1]) Charles Gide: Le programme Coopératiste. Cours professé au Collège de France 1923—24. Deuxieme Edition — pour l'Enseignement de la Coopération.

ноких країв такі самі відносини, які встановляють в кожному краю гуртівні межи місцевими кооперативними товариствами.

Це булаб повна революція в світовій торговлі а одночасно й в економічному житті всіх країв світа, як теж мабуть й в їхніх політичних взаєминах".

Ми не потрібуємо підкреслювати кольосальних труднощів, які відділюють ще нині світовий кооперативний рух від повного переведення в життя наміченої мети, яка обдарить світ господарською, а може й політичною справедливістю.

Сотвореня такої Міжнародньої Кооперативної Гуртівні та такого Міжнародного Кооперативного Банку не є ще питанням сучасної хвилі.

Міжнародні політичні, звичаєві і правні ріжниці, несталість валют, гураґан світової кризи, брак капіталів — скажемо коротко — політична і господарська анархія, серед якої живуть всі народи світа, не здійснення. Та саме рочдельський напрям проповідують їхнього скорого світової кооперації являється невмолимою, впертою й послідовною працею над еволюцією соціяльного і господарського визволення людства і кооперація уміє серед найбільших перепон прямо йти до своєї наміченої мети.

В дальшому ми займатимемося Міжнароднім Банковим Кооперативним Комітетом, який є завязком майбутнього Міжнародного Кооперативного Банку. Ціль наша — звернути увагу кооператорів банкорців західньо-української кооперації на банковий кооперативний світ. Беручи чинну участь в працях Міжнародного Банкового Комітету, український кооперативний банковий устрій, держатиме сталий контакт з напрямом діяльности та технічними досягненнями чужинецьких кооперативних банків, — а мені бачиться, що могуча розбудова українських кооперативних фінансів буде найкращою участю української кооперації в будові Міжнародного Кооперативного Банку.[2])

Як мавби виглядати Міжнародній Кооперативний Банк?

Ідея заснування Міжнародного Кооперативного Банку прийшла на думку французьким кооператорам, досліджуючим причини світової кризи.[3])

Вже кооперативні конференції міжсоюзних і невтральних держав в рр. 1916 і 1919 застановлювалися над правильністю міжнародніх торговельних взаємин.

Нараду в Брукселі присвячено головно банковому питанню, вказуючи, що обовязком світової кооперації є протиділання шкідливим проявам фінансового і господарського міжнародного життя.

Протиакція веласяб при помочі двох органів:

---

[2]) Вживали ми ось які матеріяли: Aliance Coopérative Internationale; Comité International Bancaire Coopératif. Historique et Travaux. Stockholm, 1927; Aliance Coopérative Internationale; Comité Internat. Bancaire Coopératif. Vienne, 1930; Documents Internationaux (Comité International Bancaire Coopératif), — На цім місци уважаємо нашим обовязком, зложити подяку секретареві міжнародного Банкового Кооперативного Комітету п. Ґастонові Леві (Levy) за дозвіл увійти в безпосередний контакт, з секретаріятом та п. Каронові (Caron), який своїми інтервенціями влекшував нам досліди над міжнародним кооперативним банковим життям.

[3]) Проект Ґастона Леві (Levy), секретаря міжнародного Банкового Комітету (подаємо провідні думки його докладу на Кооперативнім Конґресі в Брукселі 1921-ого р.).

1) Міжнародньої Кооперативної Гуртівні, і
2) Міжнародднього Кооперативного Банку.

Ці орґани використовуватимуть взаїмну залежність націй, спеціялізуючи і кермуючи виріб товарів та їхній розподіл, руководячись при цім інтересами споживача (консумента); їхнім завданням булоб теж зібрати в поодиноких краях капітали, стабілізувати грошеві курси, а тимсамим змагати до повороту національних валют на парітет золота.

Краї високої валюти відчувають великі труднощі у вивозі товарів, краї низької валюти не можуть знова забезпечити консумента потрібними товарами (кріза споживання).

Завданням світової кооперації є влекшити експорт краям високої валюти, а цим самим зменшити в них безробіття, як теж краям низької валюти уможливити закупно цих товарів, а тим самим зменшити в них крізу споживання.

Проблема товарових кредитів дуже важка. Клопоти ці збільшує ще до цього нестійність грошевого курсу. Треба отже подумати над сотворенням компенсаційного орґану, який оцінювавби вартість ввезених і вивезених товарів дотичних країв, означуючи кінцеве сальдо, яке кредитуватиме край високої валюти купцям краю низької валюти.

Побіч цього компенсаційного орґану требаби покликати до життя й центр розділюючий товари, який управильнювавби на міжнароднім ринку ціну виробів поодиноких країв. Коли з одної сторони здається бажаним, щоби дану продукцію, виробляв край найбільше її підхожий, з другого боку не можна допустити, щоби виїмкові услівя, як пр. знижка платень в однім краю з огляду на дефляцію (зменшення обігового гроша), унеможливлювали виробництво других народів.

Цей орґан міжнародднього кредиту, отвиратиме кредити краям низької валюти, руководячись нормальними услівями їхньої продукції, а загальне господарське положення у світі поліпшиться, коли ці кредити збільшать виробництво, зменшуючи одночасно споживчу крізу.

Очевидно ці проблеми можна поладнати, тільки на міжнародньому полі. Світова кооперація намагатиметься в своїх рамцях положити основи під будівлю міжнародніх фінансів.

Устрій і діловодство Міжнародднього Кооперативного Банку.

Коли приглядаємось положенню кооперації ріжних народів, бачимо, що вони чимраз більше змагають до заснування свого власного банку, зглядно банкових відділів при своїх центральних орґанізмах. Ми спостерігаємо всюди, де тільки кооперативний рух скріпляється, або автономні кооперативні банки, або банкові відділи при гуртівнях чи союзах. Можемо отже зясувати собі орґанізацію Міжнародднього Кооперативного Банку, призначену оскільки не для повної злуки існуючих кооперативних банків, то бодай для обєднання їхньої діяльности. Національні кооп. банки будуть базою для будівлі Міжнар. Кооп. Банку.

Міжнародній Кооперативний Банк матиме своїми акціонерами тільки кооперативні національні орґанізації, зглядно кооперативні банки, згідно з цим, чи це будуть банкові відділи при центральних орґанізмах, чи автономні кооперативні банки. Ці останні —оскільки їхніми

акціонерами являються також і некооперативні орґанізації, під услівям, що більшість акцій знаходиться в руках кооперації.

Кожний баноквий відділ, зглядно національний кооперативний банк буде одночасно аґенцією Міжнароднього Кооперативного Банку. Всі банкові операції Міжнароднього Кооперативного Банку вести муться за посередництвом національної аґенції Міжнароднього Кооперативного Банку.

Ґваранційний капітал Міжнароднього Коопер́ат. Банку впишуть національні кооперативні установи згідно з їхніми оборотами. Вплачена частина капіталу процентуватиметься на середню відсоткову стопу. Ґарантована, але невплачена частина буде безплатною, або винагородженою $^1/_4$ або $^1/_2$ відсотком. Вплачена частина може бути досить низька. Тут можнаби примінити французьке законодавство, яке вимагає тільки 10% від кооперативних товариств.

Контраґенти будуть очевидно вистарчаючо платні, щоби в очах третіх осіб підписаний капітал уважався за фактично ними вплачений. Впрочім цей капітал являтиметься тільки кермою біжучих справ. Його приплив реґулюватиме осібний внутрішний фінансовий правильник (про який скажемо опісля), вистарчаючо гнучкий, щоби кожної хвилі рівноважити суму кредитів зі скількістю міжнародніх трансакцій.

Дохід Мажнароднього Кооперативного Банку, звертається в части клієнтам, в міру їхніх справ з банком, в части призначуватиметься на резервовий фонд, щоби скріпити розвій банку та дозволити творення міжнародніх підприємств.

Місце осідку Міжнароднього Кооперативного Банку не має більшого значіння тому, що кожний національний банковий орґанізм є одночасно його аґенцією. Всетаки требаби вибрати край, по змозі в середущій Европі, в якому найбільше приятливим булоб законодавство.

Жіжнародний Кооперативний Банк адмініструватиме Рада, зложена з відпоручників приналежних йому орґанізацій, а провадитиме Комітет, назначений Радою.

Операції Міжнароднього Кооперативного Банку.

Арбітраж виміни гроша. Трансакції національних гуртівень межи собою або з Міжнародною Кооперативною Гуртівнею вимагатимуть оконечного обрахунку у валюті продавця. Міжнароднiй Кооперативний Банк, з огляду на свої взаємини з національними аґенціями, зможе придбати національним гуртівням найдогіднiший курс.

Міжнародні трансакції вимагають точного знання фінансового міжнароднього положення і Міжнародний кооперативний Банк, стане саме централею цих відомостий, виготовлюючи фінансові звідомлення.

Фонди М. К. Б.: Міжнародний Кооперативний Банк неприниматиме індівідуальних вкладок. Причини: ріжниці гроша, банкових звичаїв, відсоткової стопи. Ці ріжниці приневолювалиби Міжнар. Кооперативний Банк творити національні секції, які змішувалисяб мимохіть з національними банками.

Діяльність Міжнароднього Кооперативного Банку проявлятиметься на ділянках міжнародного життя; на національному полі, краще від Міжнароднього Банку, сповнять задачу національні кооперативні банки.

Міжнародний Кооперативний Банк є в першій мірі банком банків, або консорціюм національних кооперативних банків, вкладки входять в гру щойно в другій лінії.

В якій формі національні кооперативні банки братимуть участь у фінансуванню Міжнароднього Кооперативного Банку? Можна уявити собі три розвязки:

Централістична система: всі банки є аґенціями Міжнароднього Кооперативного Банку і його Рада має провід у справах, навіть внутрішних кожної аґенції.

Такий устрій запевнювавби одностайність фінансової політики світової кооперації. Право ініціятиви задержалиби теж національні банки; вони предкладалиби проєкти, а Рада Міжнароднього Кооперативного Банку видавалаби остаточне рішення.

Що до збірки капіталів, залишеноби свобідну руку національним банкам, числячись із звичаєвими ріжницями країв. Всетаки спільні і періодичні конференції уодностайнювалиби, як найдалі йдучи, методи праці та уможливлювалиби виміну набутого досвіду.

Децентралістична система: члени Міжнароднього Кооперативного Банку є зовсім свобідні давати йому, зглядно відмовляти фінансову підтримку згідно з вимогами хвилі.

Така постанова забезпечувалаби національним банкам незалежність фінансової політики, якою вони так дорожать, зате Міжнародний Кооперативний Банк не мігби уживати довільно фінансових міжнародніх резерв та бувби зневолений вести безнастанні і часом довготриваючі переговори при кожній операції.

Посередня система: Межи тими двома екстремами можна вибрати посередню систему, яка нагадувалаби взаємини межи німецькими кооперативними товариствами і їхньою гуртівнею в Гамбурзі. Кооперативні банки платилиби Міжнародньому Кооперативному Банкові певний відсоток від сальдів.

Такий устрій забезпечувавби свого рода незалежність Міжнароднього Кооперативного Банку. В практиці його Рада приневолена булаб звільнити деякі кооперативні банки від вплати повної пайки і навпаки, від других жадати плачення надвишок.

Можливо, що така посередня розвязка, знайде найскорше своє примінення, бо вона дозволяє зблизитися, згідно з набутим досвідом, до централістичної чи навпаки децентралістичної (вільної) системи. Вона має теж і цю добру сторону, яку можна добачити і в централістичній системі, а саме, що вона може реґулювати фінансову участь національних банків згідно з величиною міжнародніх трансакцій.

Компенсація міжнародніх зобовязань, зокрема форми обрахунку для країв низької валюти проєктуються в слідуючий спосіб. Продавця кредитується в його національній валюті. Таким робом продавець, без огляду на час платности, не тратить більше ізза евентуальної знижки грошевого курсу, якби й вложив цей гріш в якімсь своїм національнім підприємстві.

Як буде дебітований покупець? Теж у своїй власній національній валюті, а цим способом відбереться змога спекулювати на звишку своїх національних девіз.

Міжнародній Кооперативний Банк буде арбітром трансакції і він переведе її по найліпшому курсі в дні платности.

Очевидно покупець, хочби й низької валюти, може відпродати далі куплений ним товар колишньому продавцеві чи кому небудь іншому. Міжнародній Кооперативний Банк, який держатиме всі ці рахунки в своїх руках, кредитуватиме його тепер також у його валюті. В дні платности контрагенти платитимуть тільки кінцеве сальдо, а це зменшить пошукування чужинецьких девіз, що й приготовить фінансову, а цим самим і господарську рівновагу в світі. Міжнародній Кооперативний Банк матиме отже перегляд цілого світового торговельного руху, а його статистичне бюро, записуватиме трансакції та подаватиме національним гуртівням потрібні їм вісти, як теж підготовлюватиме поле для творення міжнародного кооперативного промислу.

В добавку точне знання фінансового і господарського положення у світі буде в силі запобігати поворотові подібної кризи, яку тепер переживаємо.

В цій компенсованій частині трансакцій матимемо до діла тільки з виміною товарів. Край низької валюти доставить на таку саму суму товари, на яку й одержав він їх від краю високої валюти, чи навпаки. Цього очевидно не можемо брати в дослівнім значінні.

Раз компенсація переведена, треба вирівняти сальда. Відріжняємо:

1) платність готівкою — така буде переведена при найкориснійшім арбітражі в дні означенім контрагентами;

2) платність відложена — Міжнародній Кооперативний Банк матиме тоді два питання перед собою:

а) справу фінансової ґарантії Національного Банку, який буде довжником і аґентом Міжнародного Кооперативного Банку;

б) справу курсів.

Відповідь на перше питання, належить до фінансових відділів Міжнародного Кооперативного Банку.

Друге питання відзеркалюватиме цілу фінансову політику Міжнародного Кооперативного Банку.

Метою Міжнародного Кооперативного Банку буде привернути фінансову і економічну рівновагу у світі, отже він старатиметься посідати вірительні сольди високих валют і довжні сольди низької валюти; інакше кажучи, він купуватиме кредитові зобовязання, щоби їх опісля відпродати, що є звичайними операціями банку, але він купуватиме кредит, у валюті із знижковою тенденцією і відпродувати його у валюті зі звишковою тенденцією — спекуляція отже на знижку високих валют і звишку низьких валют, спекуляція в найшляхотнішому значінні тому, що вона змагає вирівнювати ріжниці валютових курсів, а цим самим спричинюється до фінансової рівноваги у світі.

Коли міжнародня кооперація вже добре передбачила, тоді Міжнародній Кооперативний Банк переведе трансакції серед рівноваги курсів і дохід з цього припаде цілому кооперативному інтернаціоналові. Коли навпаки міжнародня кооперація зле обчислила, коли зaостряться ріжниці курсів і збільшиться господарський нелад, страти Міжнародного Кооперативного Банку, тяжитимуть на цілій світовій кооперації.

Платність відложена, зглядно кредити в низькій валюті є проявом віри в економічне відродження світа.

Очевидно банкова гра на фінансову рівновагу представляє велике ризико, і акція матиме тільки тоді корисний, абсолютний вислід, коли

вона буде дуже сильна сама в собі або коли вона опиратиметься на акції держав, які вкінці зрозуміють, що загальний інтерес повинен верховодити над партикулярними інтересами.

Вже це саме, що та акція дозволить збільшити виробництво національних гуртівень країв високих валют та одночасно скріпить силу купна національних гуртівень держав низького курсу гроша, варте ризика само по собі.

Міжнародній Кооперативний Банк продаватиме кредитові зобовязання в низьких валютах виключно в цілях кооперативних, а не для спекуляції. Міжнародня контроля слідкуватиме за точним виконуванням цього принціпу.

Ескoнт кооперативних вартісних паперів. Міжнародній Кооперативний Банк буде місцем доміціліяції міжнародніх кооперативних вартісних паперів. Він буде полагоджувати не тільки платности готівкою, але теж ескoнтувати векслі, виставлені національними гуртівнями. Цей ескoнт переведений буде в грошах продавця, і згідно з процентовою стопою і комісовим його національного банку (цебто продавця) для чужинецьких вартісних паперів.

Кожний міжнародній кооперативний вартісний папір буде спрямовуваний до Міжнародного Кооперативного Банку, а цим самим Міжнародній Кооперативний Банк знатиме фінансове положення кожного національного кооперативного банку; знаючи в добавку його місячний білянс та господарські відносини дотичного краю — зможе платити при ескoнті найвищу ціну кооперативного вартісного паперу.

Прислуга, зроблена краєві-продавцеві, виправдає ріжницю межи процентовою стопою, яку візьме за це для себе Міжнародній Кооперативний Банк, і цією, яку він уділює тому краєві за зложені вкладки.

Міжнародній Кооперативний Банк зможе, згідно з джерелом своїх приходів, отвирати неґарантовані товарові кредити, зглядно брати участь у фінансуванню національних підприємств, дебітуючи ці краї, в користь других країв.

Попередні вказівки в справі потреби точного знання міжнародного фінансового положення мають тут своє повне примінення.

Міжнародній Кооперативний Банк фінансуватиме міжнародні підприємства, які творитиме Міжнародня Кооперативна Гуртівня.

Це фінансування не буде мабуть відбуватися уміщуванням довгоречинцевих позичок серед публики, але зложенням довгоречинцевих зобовязань Міжнародного Кооперативного Банку по національних банках. Таким робом існуючі довгоречинцеві капітали національних банків переміняться в довгоречинцеві жадання.

Ці зобовязання Міжнародньої Кооперативної Гуртівні будуть виставлені у валюті краю, в якому творитиметься міжнароднє підприємство. Беручи участь в цьому фінансуванню, кооперативні національні банки кредитуватимуться в їхній валюті по сучасному курсі.

Будучи резервуаром міжнародніх капіталів, Міжнародній Кооперативний Банк могтиме використовувати вповні на міжнародньому полі довго- і короткоречинцеві вкладки, які мають в себе нац. банки, переливаючи в міру потреби і можливости довго- і короткоречинцеві кредити з краю в край. До цього завдання Міжнар. Кооперативний Банк є найкраще приготований, бо він, знаючи джерела припливу вкладок націо-

нальних банків (промисл, хліборобство, робітничі капітали, ощадности і т. п.), установлятиме закони правдоподібности руху капіталів (приплив і відплив капіталів згідно з порами року дається відчувати головно в хліборобських країнах і т. п.) і згідно з цим знанням кермуватиме міжнародніми капіталами. В такий спосіб кооперація підкреслить свою міжнародну солідарність.

* * *

Так виглядавби проєкт праці Міжнароднього Кооперативного Банку. До його реалізації світова кооперація йтиме етапами та з великою осторожністю. На початок треба буде установити арбітраж курсів при міжнародніх трансакціях національних банків, — справу, яку можна перевести при помочи одного чи двох урядовців, не зобовязуючи цим ніяк відповідальність міжнародньої кооперації. Треба буде теж заснувати інформаційне бюро міжнародніх кооперативних фінансів при міжнародніх трансакціях національних банків, — справу, яка скріпить взаємини кооперативних банків, як теж посередничити у виміні знання і досвіду кооперативних банкових техніків.

Щойно постепенно, коли ідея потреби сотворення центрального орґану міжнародніх кооперативних фінансів пошириться і вкоріниться в кооперативному світі, можна буде зібрати потрібний капітал та збільшити його до вимог міжнародніх взаємин.

Ю. Студинський.

Споживча кооперація в Швеції 1931 р. не знає кризи. На основі звідомлення шведського Союзу споживчої кооперації довідуємося, що оборот Союза і його союзних кооператив в 1931 р. піднісся на 10 і пів міліонів шв. корон до квоти 497,900.000 шв. корон.

Власні фонди зросли на 14 міл. шв. кор. і виносили з кінцем 1931 року квоту 123 міл. шв. кор. а білянсова надвишка союзних кооператив і Союзу, як торговельної гуртівні і продукційної централі виносила 24.6 міл. шв. кор.

Членів союзні кооперативи числять 481.319 осіб, а в 1931 році прибрано нових членів 30.411 осіб.

Сітка торговельних кооперативних пунктів збільшилася на 208, а загальне число усіх кооперативних крамниць виносило 3.510 одиниць. Цікаво, що число кооператив не збільшилося а противно змаліло з 840 на 806 з причини раціоналізаційної акції (лучення кількох кооператив).

Торги всіх союзних кооператив виносили в 1931 р. 350 міл. шв. кор. супроти 344 міл. шв. кор. в 1930 році.

Білянсова надвишка союзних кооператив зросла з 16.5 міл. шв. кор. на 16.8 міл. шв. кор., а власні фонди тих кооператив піднеслися з 73.8 міл. шв. кор. на 80.7 міл. шв. корон.

Оборот самого Союзу збільшився в 1931 р. з 143.6 міл. шв. кор. на 148 міл. шв. кор. Це найбільший торг Союзу дотепер. Кількостю торги ці є великі, беручи під увагу знижку цін в 1931 р.

Рівнож обороти продукційних віддділів Союзу виказують в 1931 р. дальшу звишку. Союз провадить промислові млини, які в 1931 р. переробили 120 міл. кґ. мучного продукту. Союз веде фабрику кальошів з оборотом 8.4 міл. кор., а фабрика марґарини виробила 13.8 міл. кґ.

Повищі циферні дані вказують, що шведська кооперація мимо господарської депресії і в Швеції, успішно розвивається і з кожним роком відограє більшу ролю в господарськім житті свого краю. Шведська споживча кооперація перестерігає строго рочдельську засаду продажі товарів лише за готівку.

Те саме явище сталого розвою кооп. організації бачимо і в інших народів на Заході, а нема на Заході захитань в розвитку кооперації тільки тому, що там нема відхилень від наміченого пляну і засад праці.

Електрифікація села в Чехословаччині й кооперація. Електрифікація села в Чехословаччині має метою не тільки забезпечення сільським мешкан-

цям можливости використання електричного освітлення й опалу, але також полегчення селянам виконання ріжного роду сільсько-господарських та промислових праць. Електрифікація села в Чехословаччині здійснюеться в двох головних напрямках: 1) прийняттям громадами на себе ролі розділювача електричної енергії, головним чином для освітлення та опалу, та 2) коперування цієї царини господарського життя в цілі піднесення індивідуального зужиття електричної енергії, особливо ж в царині виробу. Громади зробили для електрифікації сіл дуже багато. Після останніх даних більше як половина всіх нині існуючих в Чехословаччині громад (8.338 з 15.422) постачає населенню електричну енергію.[1]) Але громади дуже рідко дбають про електричну енергію для індустріяльних цілей. Ця роля була виконана з успіхом електрифікаційними кооперативами. Кількість їх досягла з початком 1930 року — 1757 (нині більше 2.000). Всі ці кооперативи можна поділити на три категорії. Перша категорія складається з кооператив, що виробляють електричну енергію для своїх власних підприємств та розділюють її між своїми членами. В 1930 році було 39 подібних кооператив з 2.662 членами в біля 453 громадах. Це кооперативи, які купують електричну енергію від електричних стацій та розділюють її між своїми членами за поміччю власної електричної сітки. Вони належать до другої категорії. Нарешті, третю категорію складають кооперативи, які поставили собі метою сприяти розгорненню льокальної електричної сітки шляхом фінансової допомоги. Три чверти всіх електричних кооператив являються членами Центрального Союза сільсько-господарських кооператив в Празі та, за твердженням през. цього Союзу інж. Кліндери, відограють там, заразже по кредитових кооперативах, найважнішу ролю в кооперації і є в стані оказувати сільським господарям неоцінену службу.[3])

Електричні кооперативи місцевого значіння а також громади можуть користати з допомоги уряду. Великі податки, звязані з електрифікацією, роблять її неминучою. Вистарчить сказати, що трансформаторна стація коштує біля 36.000 чсл. корон, кільометер секундарної сітки — 25.000 чсл. кор., 1 метр проводу для освітлення — 2,4 чсл. кор. а кожне розвітлення сітки — 22 чсл. кор. Приймаючи це все під увагу, чехословацький уряд від 1924 року уділює позички для електрифікації села. Тепер загальна сума цих позичок не сміє перевищувати 35 міліонів чсл. кор. річно; для р. р. 1933—1930 річна сума таких позичок встановлена на 25 міл. чсл. корон. Позички розпреділює міністерство публичних робіт до висоти 50 проц. необхідних видатків для даної місцевости на засаді рівности і рівноправности громад та кооператив ріжних національностей. Ця обєктивність проявилася м. ін. в тім, що на Словаччині більше як 200 мадярських громад одержали позички для електрифікації села.

За твердженням компетентних чинників кожні 35 міл. кор„ видані урядом на електрифікацію дають обороту 450 мл. чсл. кор., забезпечують великій кількости техніків заняття і тим самим улегчують негативні впливи теперішньої кризи. — **С. Б-ий.**

„Господарчий Союз Молочарських Кооператив“ в Познані. Торговельна централя молочарства для західних воєвідств Польщі з осідком в Познані виказує на підставі звідомлення з діяльности за рік 1931 слідуючий стан:

Достави масла зорганізованих в Союзі кооператив виносили в тому році 3,587.468 кґ. з того 3,160.671 кґ. або 88.13 процент вивезено поза границі держави і тільки 1.87 проц. достави продано на краєвому ринку. В загальній доставі масла партиціпували члени 62 проц. а решту нечлени й молочарні т. зв. двірські. Молочарський союз, як у великій мірі експортовий, докладав зусилля, щоби якість масла поправляти до найдальших можливих границь. Праця та не остала без поважних успіхів, які характеризує наведене зіставлення якости масла.

I. сорта від 88 пунктів в гору	39.67%
II. до першої сорти б. 87 пунктів	15.02 „
III. до другої сорти 80—86 п.	44.43 „
IV. нище другої сорти нище 80 п.	0.88 „

Матеріяльний стан цього Союзу виказує по тим-же даним 129.800 зл. на уділах і 80.970 зл. на запасних фондах при білянсовій сумі 496.820 зл. Загальні торги набілові 15.410.383 зл. при набиваному зиску 446.346 зл. або 289 проц. від торгів. Кошти адміністрації 388.978 зл. або 2.56 проц. та осягненому зиску

[1]) Земед. Дружстевні Лісти. ч. 25. 1932.
[2]) Земед. Дружст. Лісти. ч. 22. 1932.
[3]) Земед. Дружст. Лісти. ч. 21. 1932.

принято 20.805 зл. або 0.13 проц. до торгів. Пересічно ціна плачена за 1 кґ. масла кооперативам виносила 4.31 зл.

Молочарський Союз в томуж році перевів поважні спроби виробу вазеліни, які є в стації дослідів. На увагу заслугують успішні спроби організації збірень яєць, які дали дуже поважні висліди, причиняючись з одного боку до піднесення цін за яйця, з другого поменшуючи кошти адміністрації своїх молочарень, що за сучасних цін масла є фактом першорядної ваги.

На увагу заслугує якнайощадніша господарка проводу Союза, яка при незвичайно інтензивній торговельній діяльности виказує мінімальні кошти адміністрації.

„Малопольскі Звйонзек млечарскі в Кракове". „Малоп. молочар. Союз" який працює паралельно з нашим „Маслосоюзом" може в році 1931 похвалитися мимо дуже тяжких умовин праці для молочарства дуже поважними успіхами.

На підставі звідомлення за рік 1931 бачимо, що Союз обєднував з кінцем того року 298 членів зорганізувавши 20 нових взірцевих молочарень. Висота 1 уділу члена виносить 100 зл. Уділовий капітал з кінцем року виносив 198.605.71 зл. а запасний фонд 111.944.09 зл. так, що уділовий капітал зріс о кругло 4 проц. а запасний фонд о 7.42 проц. Продукція масла всіх кооператив того Союза виносила 4,065.095 кґ. та виказує зріст о 100.951 кг. або 2.55 проц. супроти попередного року. З того до Союза доставлено 2,005.674.83 кґ. або о 151.361.62 кґ. більше чим минулого року. Зріст достави характеризує, що кооперативи мимо тяжкої масляної конюнктури держалися кріпко свого Союза не улягаючи хвилевим настроям краєвого ринку.

Спадок торгів Союза з 12,687.742.84 зл. в р. 1930 на 9,123.112 зл. в р. 1931 дає обнижку о 28.09 проц. Пересічне обтяження набілу виносило 6.10 проц. у відношенню до торгів, так, що за1 кґ. масла одержано в пересічі 4.03 зл. а плачено доставцеві 3.80 зл. Як отже бачимо, Союз вдоволявся мінімальною провізією 23 гроші на кґ. Платячи доставцеві найвищу ціну злагіднював прикрі наслідки заломання рентовности новочасного молочарства. Кошти адміністрації винесли в тому році 503.898 зл. або 5.52 проц. від торгів. Незначний зріст коштів адміністрації в порівнанню зі спадком торгів вказує, що Дирекція Союза дбайливо держала палець на живчику Союза, щоби не вийти поза рами мінімальних видатків і не спричинити заломання продукції й торговельної дісципліни своїх членів.

Характеристичним явищем скріплювання матеріяльних підстав Союза є нормальне відношення зросту запасного фонду і уділів, вплачуваних членами в поодиноких літах. В той час, як запасний фонд зріс о 7.872.— зл. то уділовий о 7.629.49 зл. Коли порівнати зріст тихже фондів Маслосоюза з тогож року, то побачимо слідуюче:

„Маслосоюз"	1930	1931
Запасн. фонд	232.256	311.759
(Зріст)		35%
Уділи	81.378	111.275
(Зріст)		36%

„Małopolski Związek"	1930	1931
Запасн. фонд	106.072	111.944
(Зріст)		15%
Уділи	190.977	198.605
(Зріст)		31%

Коли Маслосоюз доповнив в останньому році фонди, а головно запасний фонд з ріжних надвишок кругло о 35 проц., то краківський Молочарський Союз старається в першу чергу о доповнення уділового капіталу своїх членів, ведучи в часі року таку торговельну політику, яка дає в наслідках найвищі ціни в часі року, без доплат і значних зисків при кінці року.

Так як це питання не лише порушено щойно з того боку, але й взагалі переведення паралелі між обома молочарськими Союзами вимагає спеціяльних студій, то тій справі ми посвятимо в найблищому часі більше уваги.

На підчеркнення заслугує рівнож зріст достави яєць до Союза та поширення досвідів над розбудовою сироварства і бриндзярства в Карпатах.

К.

Десять років української високої кооперативної школи. Минуло 10 років, як, дякуючи матеріяльній підмозі Чехословаччини, була заснована в Подебрадах біля Праги, Українська Господарська Академія. Ця школа має три факультети, з яких один називається економічно-кооперативним. Кооперативний відділ цього факультету, по характеру та значінню навчання, є в дійсности високою кооперативною школою. Обсяг навчання на згаданому відділі є такий широкий, якого ніде в світі досі не було досягнено.

Вистарчить сказати, що біля 35 спеціяльних кооперативних дисциплін з 80

викладовими годинами протягом восьми семестрів творять програму цього кооперативного відділу. Між цими дисціплінами можна згадати такі: заг. історію та теорію кооперації; всі види кооператив продуцентв та споживачів; кредитову кооперацію та порівнююче кооперативне право. Але, незалежно від дисциплін суто кооперативного характеру, програма кооперативного відділу охоплює також 35 дисціплін загально-високошкільного навчального характеру. Між цими останніми можна згадати: політичну економію, економічну географію, економічну історію, загальну науку права, цивільне право, комеріційне право, адміністративне право, міжародне право, міське самоврядування, окружне самоврядування та соціяльну гігієну.

Отже цикль викладаних на кооперативному відділі Української Господ. Академії предметів — це не тільки те, що потрібно знати кожному кваліфікованому кооператорові в царині кооперації, але також все те, що потребує знати кожний дипльомований економіст. Протягом 10 років існування економічно-кооперативного факультету його професори виконали велику кількість наукових праць, з котрих 64 (з залом біля 1.000 друкованих аркушів) були опубліковані Українською Господарською Академією.

Протягом 10 років свого функціонування Українська Господарська Академія уділила біля 500 дипльомів, між якими 160 дипльомів інженера-економіста; а 40 з цих інженерів являються фахівцями по кооперації. Всі ці інженери працюють здебільшого в кооперації.

Ці значні результати діяльности Української Господарської Академії мусять бути відмічені. **С. Б.**

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Як корчиться споживання продуктів найпершої потреби? Подаємо нище кілька статистичних дат з офіційного джерела („Вядомосьці Статистичне“, ч. 23. б. р.), які відносяться до збуту тютюну, спірту, цементу, але також і до цукру, нафти, соли, дріжджів та вугля. Не нотують правда вони (Вяд. Стат.) аналогічних явищ що до збуту мяса, хліба і товщів та інших подібних артикулів, але без сумніву консумція їх також катастрофально корчиться.

Ось ці цікаві дані (за перший піврік):

Тютюн: 1932 р. 277,349.000 зл.; 1931 р. 318,065.000 зл.; ріжниця (мінус) понад 41 міл. зл.

Спірт: 1932 р. 10,786.000 літр.; 1931 р. 14.331.000 літр.; ріжниця 4 міл. літрів.

Цемент: 1932 р. 165.254 тон; 1932 р. 241.355 тон; ріжниця 76 тис. тон.

Цукор: 1932 р. 142.430 тон; 1931 р. 153.940 тон; ріжниця 11 тис. тон.

Нафта: 1932 р. 40.229 тон; 1931 р. 47.322 тон; ріжниця 7 тис. тон.

Вугіль: 1932 р. 7,153.996 тон; 1931 р. 8,616.126 тон; ріжниця 1½ міл. тон.

Дріжджі: 1932 р. 42,374 сотн.; 1931 р. 44.202 сотн.; ріжниця 2 тис. сотн.

Сіль: 1932 р. 112,769 тон; 1931 р. 137.757 тон; ріжниця 22 тис. тон.

Сірники: 1932 р. 49.244 скрині; 1931 р. 49.546 скринь; ріжниця 302 скрині, або 15.100 коробок.

Упадок вивозу яєць з Польщі. В першому півроці 1932. Польща вивезла 183.380 сотн. яєць вартости 26,687.000 зл. тоді як за той сам час минулого року експорт виносив 244.170 сотн. вартости 50,084.000 зл. — Експорт яєць з Польщі стало падає від 1927 року. Що до ринків їх збуту то Німеччина весь час знаходиться на першому місці.

Чи поправа господарської ситуації? Як нас повідомляють, на Підкарпатті є симптоми повороту від депресії до підйому: різко стали зростати ціни на городовину і свинину вже тепер. Масовий скуп починається приблизно через місяць і сподіваються дальшого повищення цін. — Чи цей і подібні факти, нотовані в щоденній пресі, дійсно є симптомами перелому в розвою кризи, а не хвилеві конюнктуральні зміни, це ще покажеться.

Зменшення виробу цукру. Міжнародня цукрова рада повідомила, що Куба приняла проект заступників европейських і перуанських продуцентів про обмеження своєї цукрової про-

дукції на 1933 рік. Цим усунено причину розбиття міжнародньої змови (картелю) продуцентів цукру і ця змова при сучасних госп. відносинах залишилася т. ч. в силі. Куба дала свою згоду на згадану рестрикцію тільки під умовою, що в 1932 р. її дана буде змога виробити 2,700.000 тон цукру, ц. то на 200.000 тон більше від умовленої первісно квоти.

Упадок світової торговлі в 1931 році. Не беручи під увагу років світової війни, можемо сконстатувати, що не було досі такого упадку світової торговлі, як в 1931 році. Після статистики світова торговля впала в цьому році у вартости на 28 проц., ц. т. двічи більше, як за 1930 рік. Як що взяти на увагу упадок цін більшости товарів, всежтаки залишиться квантитативна знижка у висоті 12 проц. — У відношенні до найкращого стану світової торговлі в 1928 р. розмір її в 1931 р. виказує знижку в 60 проц., перевищуючи всежтаки світову торговлю 1913 року на 6 проц.

Европейська загранична торговля впала в м. р. менше, бо на 24,6 проц., тоді як позаевропейські краї виказують знижку 32,7 проц. Т. ч. і в 1931 р. торгов. міжнар. відносини в Европі продовжували наближення Европи до передвоєнної участи її в світовій торговлі.

СЕРЕД КНИГ.

А. Гаврилко: **В сільських споживчих кооперативах.** Львів 1932, накл. автора, стор. 20, 8⁰. — Це девятий випуск „Кооперативної Бібліотеки" нашого заслуженого пропаґатора кооп. ідеї А. Гаврилка, б. редактора ГКЧ і теперішнього ревізора РСУК. Поява цеї книжочки, після довшої перерви у випусках „К. Б." каже думати, що її видавець набрав свіжого розгону до видавничої діяльности, що належить щиро привітати. Поза першим розділом, що трактує про справу досить формальну й дискусійну, а саме про те, як звати наші сільські крамниці „кооперативами для загального закупу й збуту" чи „споживчими" — в книжочці є цілий ряд талановито представлених обсервацій, пороблених на „низах кооперації", підчас ревізорської практики автора. Брошура писана для середньо-освіченої людини, писана з теплом і темпераментом, іноді з сарказмом і гумором. Перед нашими очима пересувається ціла ґалерія сільських типів та ставляється під розвязку важливі питання (чи ми знаємо і виконуємо рочдельські прінціпи? чи ми політикуємо в кооперації? чи маємо з коопер. роботи якісь реальні осяги чи ні? і т. д.). Уваги автора на загал бистрі, іноді дуже глибокі. Одні звертають увагу на болючі недомагання, другі підчеркують очевидні досягнення кооперації у вихованні народу. До тих останніх належить таке прим. спостереження:

„Всюди зачинають обчисляти, думати над поплатністю господарки взагалі, а поодиноких складників її зокрема, думати над всім, від чого залежить матеріяльний успіх. Хіба таке загальне думання не має першорядного значіння? Хіба це не є очевидний осяг кооперації: спершу головно споживчої а потім молочарської й інших її родів?

Історичне життя укр. народу глибоко вкорінило в нас віру, що тільки добрий пан може помогти і виратувати з лиха. Вслід за цією вірою, жило довго переконанн в масі, що всю життєву енерґію треба направляти тільки для служби томуж богатирю і для ублагання собі його ласки. Хіба ж не бачимо, що в права вселаскавішої долі, доброго богатиря — пана, царя, чи протектора, помалу входить і у нас освіта, знання, персональна меткість, а головно добра, жива орґанізація? Хібаж який інший громадський рух має кращі осяги в поборюванні ворожої життю пасивности, як їх має кооперація?"

Третє величезне досягнення:

„Усі знають, що громадянство хоче мати своїх героїв і що, є богато таких, які довгий час дуже красномовно і тому з успіхом, вмовляли і вмовляють в громаду, що вони герої... П р а в д и в и й г е р о й щ о д е н н о г о з м а г а н н я, г е р о й с і р о ї п р а ц і, х о ч і н е ш и р о к о ї г у б и — й д е в п е р е д".

„Кооперація взагалі, а як бачимо, споживча зокрема, дає товчок революції мозків. Вона змінює психічне наставлення маси до життя, а то навіть

тоді, коли не йшлося до тої мети свідомо та цілком доцільно. То ж і не можна говорити про очевидні осяги кооперації, хоч і не згадуємо про зачатки нашого промислу, який розвинувся головно завдяки підготуванню умовин під неї споживчою кооперацією та не згадуємо про немалі на наші стосунки зарібки, які лишаються на селі і в місті завдяки кооперації".

Гаврилкова книжочка дуже змістовна, хоч невеличка; її повинен простудіювати кожен кооператор і кожен громадянин. Автор вміє дивитися і вдумуватися, а це дуже важне.

Е. Храпливий: **„За хліборобську справу."** Про те, як основувати кружки та філії „Сільського Господаря" та як в них працювати. Львів, „Сільський Господар", 1932. 8⁰, ст. 245+ оголошення. Підзаголовок книжки вже вказує на її зміст. Книжка інж. Е. Храпливого є порадником в орґанізаційних справах для кружків і філій „Сільського Господаря". З побіжного перегляду змісту виходить, що ця книжка являється разом з тим і програмою фахової аґрикультурної праці, яка має охопити цілу діяльність фахових сіл.-госп. товариств. Автор т. ч. взяв на себе дуже вдячне завдання: дати орґанізаційний підручник для практичного переведення згаданої програми і т. ч. в стихійну та інстинктовну відруховість внести елемент орґанізації і пляновости — в їх первісній подобі: систематичного розподілу і ділового наладнання праці.

Маючи надію помістити в блищому часі докладну, фахову оцінку цього підручника, ми певні, що антиципуємо дещо з провідних її гадок, коли вже тепер позволимо собі звернути увагу на загальні прикмети цієї першої (оскільки не хронольоґічно, то по вартости) публікації. В ряді інших вже існуючих у нас орґанізаційних підручників вона займе, сподіємося, й перше, взірцеве місце, а то ізза богатьох її додатніх сторін. Вона визначається не лише широтою і повнотою програмових рямок, але й докладністю їх опрацьовання, подекуди може надто подрібною. (Це одначе знаходить своє оправдання в низькому рівені орґанізаційної культури і змислу загалу нашого хліборобського населення; у нас вимагається від підручника максімум популярности у викладі близькім місцями до опису, оповідання, ба навіть розмови. В цьому відношенні автор вивязався зі свого завдання досконало).

Коли до сказаного додати ще деякі додатні методичні прикмети книжки Е. Храпливого: її всесторонність, прозорість пляну, його витриманість, конкретність і річевість в области практично здійснимих вказівок і порад — то цього вистарчить, щоб рекомендувати її як таку, що має невідлучно товаришити в праці кожному аґрикультурному робітникові.

Вона дасть знання найнеобхідніших елементарних орґаніз. засад тим — хто їх не знає і пригадає тим, хто їх занедбує. В цьому відношенні книжка Е. Храпливого зявляється відповідю на живо відчувану потребу в того рода підручниках.

Деякі спірні або дискусійні місця не зменшують цінности книжки як цілости.

З ПРЕСИ.

„Нова Хата", журнал (жіночий) для плекання домашньої культури обговорює у 6—8 чч. у статтях п. С. Савицької положення й вигляди на розвиток двох жіночих виробничих кооператив у Львові — „Труду" й „Народного Мистецтва". Перша частина статті дає короткий перегляд розвитку „Труду" та аналізує ті загальні господарсько-побутові умовини, серед яких він повстав і ті зміни, які сьогодня утруднюють його працю. В повоєнній добі зайшли значні зміни в звичаях населення. Коли до війни навіть пересічно заможна жінка давала собі одяг шити на міру (чим і стояв головно „Труд"), то по війні раз з причини зубожіння, а друге через більше поширення готової конфекції, яку продається масово й дешевше, кооперативна швальня, як споживча кооператива, тратить чимало своєї давнішої клієнтелі. Тільки дуже заможні особи дають собі шити на міру. „Труд" у Львові (а мабуть так само й робітні „Трудів" в краю) є в тяжкому положенні саме тому, що не знати, кого він має обслуговувати: чи нечисленні заможні одиниці (для чого потрібно мати вибагливо урядженy робітню й першої кляси обслугу),

— чи може стати доставцем готової конфекції для вбогого жіноцтва, при чому треба би видержати конкуренцію з сотнями похатніх швачок, які працюють без соціяльного обезпечення та за нужденну оплату. Кооператива не може, як суспільна установа, ступити на таку дорогу. Остає отже третя дорога: оперти існування робітні не на чисто господарській основі, тільки на патріотичних почуваннях членів, які повинні з обовязку таки полагоджувати свої справи через свою кооп. робітню.

У другій частині статті авторка витикає застій у прирості нових членів „Труду". Шукаючи тих кругів, що повинні поповнити ряди членів „Труду", авторка схиляється (як нам здається) до думки комбінації членів-споживачів (потребуючих одягу, білля і т. д.) з членами продуцентами (швачками). Що до самої господарської діяльности коопви, то авторка, на нашу думку правильно, пропонує занятися масовим виробництвом готового білля й одягів на збут. Цим виробництвом моглиб занятися й інші „Труди", згл. окремі кооперативи швачок у краю, а львівський „Труд" повинен стати їх централею для закупна текстильних матеріялів і кравецьких приборів та збуту виробів у Львові і на провінції.

В теперішній час йде з міста готовий одяг на село (головно дешеві сорти), але й село може дати, а вже дещо й дає, для міста (вишивки, килимкарські роботи і т. д.). Жіночі промислові кооперативи „Труд" і „Нар. Мистецтво" повинні занятися орґанізацією цього торговельного руху від села й до села.

Поділяючи основні думки статті п. Савицької, ми додамо від себе ще одну: чи не булоб добре довести до фузії обох жіночих пром. кооператив? Можливо, що тоді акція йшлаб після одного пляну а й доплив членів бувби жвавіший?

„Новий Час" ч. 218 у статті п. з. „Прогалина" звертає увагу на те, що український суспільний рух аж до недавна недоцінював економічної орґанізації, концентруючись головно на національно-освідомлюючій та культурній ділянці. Тому треба радіти, що це наставлення по війні підлягло зміні, що звернено увагу теж на господарський бік. Є природне, що при бракові приватних капіталів та завдяки свойому орґанізаційному обличчу кооперативний рух прибрав розміри загально національного руху. Хибою цього руху є однак те, що він концентрується головно на селі, занедбуючи міста. Вправді є у нас і міська споживча кооперація, та вона переважно обмежується до чисто торговельної діяльности, не организуючи населення. „Провідники міської кооперації мусять перестати бути тільки купцями, а мусять стати рівнож кооператорами"... „притягати до акції теж широкий загал, зацікавлювати його економічними справами, витворювати в нього почуття солідарности."

„Вогні", місячник для укр. молоді, приносять у 1. ч. за вересень коротеньку статейку п. з. „Кілька думок про звання", якої автор порушує питання таке болюче для підростаючого покоління: що робити з собою по закінченні шкіл? Яке вибрати звання і як взагалі спрямувати свою шкільну підготовку? Автор дає раду: не надіючися на готові посади стреміти до творення собі власних варстатів праці. Ми мусимо творити власну промисловість, власну торгівлю. „Поневолений народ, якого інтеліґентські верстви складаються з самих урядовців ніколи не осягне самостійности". Тому „старайтеся дістати добру фахову освіту". Є вже в нас кілька фахових шкіл; фахових людей мало у нас і кожний знайде собі працю, як добре візьметься за діло. „Не встидайтеся ніякої роботи, бо кожна, хочби й найгірша, ушляхотнює людину, підносить її до богато вищого уровеня над таку, що бездільно чекаючи на „посаду" стає лише посміховищем.

Врешті автор заохочує до студіювання кооперативного життя. „Кооперація в наших умовах це одинокий шлях до розквіту національної промисловости... Кооперація навчить вас одної великої моральної вартости: „Шляхом суспільної праці до суспільної цілі!"

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня Вид. С-ки „Діло", Львів, Ринок ч. 10.